

Мұминжон Сулаймонов,
Қурбонали Тұлабоев

МУНАВVAR ТОНГ ҚҰШИҒИ

Мўминжон СУЛАЙМОНОВ,

Қурбонали ТЎЛАБОЕВ

Шоир ва ёзувчи

Оташ Холмирзаевнинг

70 йиллигига бағишиланади

МУНАВВАР ТОНҒ ҚЎШИҒИ

(Болалар шоири, ёзувчи, журналист, фольклорист

Оташ Холмирзаевнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида)

“Наманган” нашриёти

2010 йил

Масъул мухаррир: Муҳаммад ВАЛИ.

Болалар шоири Оташ Холмирзаев, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси, халқ таълими аълочиси, болаларнинг “ОЛТИН ТОЖ” газетаси мухаррири. Унинг ҳозиргача Тошкент, Фарғона, Наманган нашриётларида ўттизга якин китоблари чоп этилган. О. Холмирзаев асосан болалар учун ёзади. Унинг илк китоби “Осмондаги дарвоза” 1972 йилда чоп этилган бўлса, бугунги кунда унинг “Бир сиким тупрок” ҳикоялар тўплами, “Қиёмат”, “Яшаш гашти” номли икки томлик китоблари, шунингдек, болаларга бағишиланган “Биз табиат шайдоси” номли шеърлар тўплами чоп этилди. Бу асарларнинг бари шоирнинг 70 йиллигига бағишиланган.

Ушбу рисолада эса шоир 70 йиллик ҳаёти давомида педагог, журналист, ёзувчи, фольклорист сифатида қилган ишлари, ижод майдонидаги уринишлари баҳоли кудрат қаламга олинган. Албатта, бу рисола шоир ва ёзувчи ҳақидағи мукаммал асар эмас. Ҳали айтилиши, ёзилиши ва баён этилиши лозим бўлган жуда кўп ишлар ўз тадқиқотини кутмоқда.

Филология фанлари номзоди, доцент Мўминжон Сулаймонов ва олий тоифали педагог, халқ таълими аълочиси Курбонали Тўлабоевларнинг “Мунаввар тонг қўшиғи” рисоласи шоир ижоди тўғрисидаги илк уринишларидир.

Шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаев

Инсон ҳаёти мўъжиза. У яратилибдики, эзгуликка, яхшиликка интилиб яшайди. Бирок, ҳар бир яратилаётган янгилик, қилинган катта ишлар ҳамиша тирик жон, инсонни хайратга солади. Қаранг, инсон ўзи яратган мўъжизалардан хайратга тушмоқда. Нега? Сабабки, ўша янгилик, катта кашфиётларни буюк алломалар, эл ардоғида яшаётган улуғлар яратадилар. Адабиёт ҳам шунинг бир парчаси. Унинг ҳам мақсади битта. Инсониятни яхшилик сари ундаш. Бу борада илк тарбия қуроли ҳалқ оғзаки ижоди бўлган. Тахминимизча биринчи асарлар эртаклар эди. Сўнг ҳалқ қўшиклари яратилиб, бу қўшиклар такомили эса ҳалқ достонлари бўлган. Барининг мақсади тарбия, шундай дейишга асос ҳам бор.

Бугун инсоният шунчалик тараққий қилдики, энди бир вактлар мўъжиза саналган сирлар ҳам ўз имкони даражасида маълум ва машхур бўлди. Бугун ёзма адабиёт, ҳалқ оғзаки ижодидан фарқли ўлароқ, юксакликка парвоз қилди, жаҳон ижодкорлари томонидан яратилган шеър, кисса, роман ва драматик асарлар инсоният маънавий тараққиётида катта рол ўйнамоқда.

Бу борада жаҳон адабиётининг бир бўлаги бўлган ўзбек адабиёти ҳам катта ютуқларни қўлга киритди. Бугун шеъриятимиз гултожи саналган Алишер Навоий, Бобораҳим Машраб, Захириддин Муҳаммад Бобур, Бердақ, Нодира, Увайсий ва бошқа юзлаб алломаларимиз ижодидан баҳраманд бўлмоқдамиз. Кейинчалик адабиёт майдонига кириб келган Чўлпон, Абдулла Қодирий, Ҳамза, Усмон Носир,Faфур Ғулом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Зулфия, Ҳамид Олимжон, Мақсуд Шайхзодалар ижоди ҳам ўзбек ҳалқини оламга танитди, тарбия қуроли сифатида хизмат қилди.

“Шоир ва ёзувчи деб ёзган эди катта шоиримиз Эркин Воҳидов “Келажак мулкининг дастёри, хизматчиси, ўлмас сўз яратиш йўлидаги заҳматкаш. У миллионлар калбида акс садо беради”¹.

Зоро, шоиримиз ҳақ. Ҳар бир яратилаётган асар инсон дили ва тилига кўчмас экан, озиқ бериш қудратига эга бўлмас экан у яхши асар эмас. Бу борада ўша тарбия манбаъсини англаб етаётган ва шу тарбия йўналишига амал қилинаётган мактаб, тарбиячи, зиёли, ақл-идрок эгаларининг хизматлари каттадир.

¹ Воҳидов Э. “Шоиру шеъру-шуур”, “Ёш гвардия”, нашриёти, Тошкент. 1987, 11-бет.

Президентимиз И.А.Каримов ўзининг навбатдаги асарларидан бирида: “Тарбиячи устоз бўлиш учун, бошқаларнинг ақл-идрокини ўстириш, маърифат зиёсидан баҳраманд қилиш, ҳақиқий ватанпарвар, ҳақиқий фуқоро этиб етишириш учун энг аввало, тарбиячининг ўзи ана шундай фазилатларга эга бўлиш керак”² деб ёзган эди. Демак, ижодкор ҳам ана шундай катта хислат эгаси бўлмоғи керак. Зоро, у хаётдаги майдо-чўйда ишлардан тортиб, каттасигача тийрон илғаса, шу асосда асар яратса, инсониятга жуда фойда келтириши мумкин.

Ана шундай буюк ишлардан вилоятларимиз, чекка қишлоқларида ижод қилаётган шоир ва ёзувчиларнинг ҳам ўз улушлари бор. Айниқса, болалар адабиёти бу борада катта ишлар қилишга кодир. Ўзбек болалар адабиётида калам тебратган Куддус Мұхаммадий, Пұлат Мұмин, Зафар Диёр, Кудрат, Ҳикмат, Илес Мұслим, Турсунбай Адашбоев, Анвар Обиджон, Робиддин Исҳақов, Жўра Раҳим, Ўринбой, Қўлдош, Оташ Холмирзаев, Тўхтахон Раҳимова ва бошқаларнинг ижод намуналари жуда катта тарбия қуроли сифатида ўқувчиларимиз томонидан севиб ўқилмоқда. Бу борада насрда ижод қилаётган Худойберди Тўхтабоев, Латиф Маҳмудов, Сафар Барноев, Эргаш Раҳимов, Яйра Саъдуллаева кабилар ҳам катта ишлар қилаётган улкан ижодкорлар дейишга асосимиз бор.

Оташ Холмирзаев ҳам ана шу ижодкорларнинг бири. У республикамизнинг энг чекка қишлоқларидан бирида ижод қиласиди. Ҳалқимизнинг улкан ишларига камарбаста. Бироқ, қишлоқда шоирлик қилишнинг ўзи бўлмайди.

Бунинг сабаблари бор. Биринчидан, шоир адабий муҳитдан анча йирок, иккинчидан, шеърият, умуман, ғадабиётимизда бўлаётган янгиликлардан доимо хабардор бўлавермайди. Учинчидан, қишлоқда шеърият ва унинг сирларини тушуниб етадиган ҳамфирк кишилар кам бўлади. Тўртингидан, олим ва алломалар қаровида бўлмайди. Бешинчидан, шоир учун оғир меҳнатдан сўнг яхши кайфият, руҳий ҳолат ҳамиша туғила-вермайди. Яна бир томони борки, ўқитувчикек оғир касб, ҳар қандай кишини толиқтиради, бу эса ўқиши ва ўрганиши, ижод қилишга ҳалақит беради. Шунга қарамай шоир кирқ йилдирки

² Каримов И.А. “Буюк келажагимизнинг ҳақиқий кафолоти”.

Тошкент, “Шарқ” нашриёти матбаа концернининг Бош таҳририяти, 1993 йил, 27-28 бетлар.

ижод қиласи, баҳоли қудрат республикамиз ва вилоят, туман рўзнома ва ойномаларида асарлари билан қатнашиб келади. Аммо, шоир Эркин Вохидов, “Ёзувчи бўлиш жуда кўп бекиёс хислатларни ўзида мужассам қилмоғи керак. Бу истеъдод, билим, меҳнатсеварлик, замон ва макон туйғуси, закийлик, рухан ва жисмонан поклик., адолат туйғуси, курашчанлик, фидойилик, яна билиш қобилияти ва бошқа фазилатларга эга бўлиши керак”³, деб ёзганида ҳақ эди. Қишлоқ шоири учун бу хислатлар жуда зарур. Зоро, қаерда бу хислатлар мужассам бўлган шоир бўлса, ўша ерда жуда катта, ҳам маънавий, ҳам маърифий ўзгаришлар бўлади, албатта.

Оташ Холмирзаев ана шундай хислатларни ўзида шакллантира олган шоирдир. У ўзи ишлаган мактабми, матбуотми ёниб яшади, эл учун, юрти учун фойдали иш қилди. Биргина 1970-1980 йиллар давомида қишлоқдаги 25-ўрта мактаб учун 640 ўринли, сўнг Т.Н.Қори Ниёзий номли 115-мактаб-интернат учун 460 ўринли ўкув бинолари курилишида бош-қош бўлди. Етти марта республика семинар кенгаши ўтказди. Йигирмадан ортиқ ҳалқ бахшиларини аниқлади ва улар ижоди бўйича илмий кузатишлар олиб борди.

Шоирнинг яна бир ютуғи шундаки, у Наманган вилоятида ижод килаётган Ҳабиб Сайдулла, Абдулла Жалил, Эргаш Ёндош, Шерали Тошматов, Турғун Пўлот, Содик Сайхун, Малик Мурадов, Тўхтахон Раҳимова, Носиржон Жўраев, Қозоқжон Маҳмуд, Ҳамид Тожибоев, Одилжон Носиров, Нуриддин Бобохўжаев, Санобар Ҳасанова, Эрмамат Нурматов, Абдуғани Абдувалиев, Абдулла Жаббор, Бокий Мирзо, Жўра Раҳим, Робиддин Исҳаков, Тўра Мирзо, Темурбек, Аҳмад Турсун, Ёқубжон Аҳмаджонов, Обитжон Жуманазаров, Ёқуб Дармон, Дијором, Диљбар Бону, Диљбар Ҳайдарова, Жамолиддин Муслим, Носир Дехқон, Муҳаммад Мирзо, Малҳамий, Иброҳим Маҳкам, Исоқжон Нишон, Мусо Ақмал Иброҳим Мусаев, каби ижодкорлар сафидан муносиб ўрин олди. Буни кейинги йилларда чоп этилган йигирмадан ортиқ китобларидан ҳам билса бўлади. Бу ҳақида НамДУ профессори Одилжон Носиров ва доцент Тоҳиржон Раҳмоновлар шоирнинг “Турон оҳанглари” тўпламига ёзган тақризларида шундай деган эдилар: “Тўплам ва унда олға сурилган фоялар

³ Вохидов, Э. “Талант тарбияси”, “Ёш гвардия” нашриёти, Тошкент – 1980 йил, Эркин Вохидов билан олим Умарали Норматов сухбати, 11-бет.

бугунги кун нафаси билан сугорилган шеърлар, шоирнинг Наманган адабий муҳитида ўзига хос ўрни борлигидан дарак беради.”⁴

Бундай фикр ва мулоҳазалар НамДУ доценти Маҳмуджон Маммуров, тарих фанлари номзоди Бахтиёр Исҳақов, филология фанлари номзоди Деконбай Қозаков, журналистлар Собир Турғунов, Ғуломжон Акбаров, филология фанлари номзоди, шоир Жўра Раҳим, шоир Козоқжон Маҳмудов, журналист Абдурахмон Насритдинов, Маҳмуджон Парпиев, Рустамжон Умматов, Йўлдошали Самиев, Жума Мусаев, Иброҳим Мусаевлар томонидан ёзилган мақола ва китоблардаги кириш сўзлар орқали ҳам баён этилган.

Шу нуқтаи назардан қараганда бугун биз бошлаган иш катта ишлардан дебоча бўлиб, унинг ижодини айrim кирраларини очиш йўлидаги илк уринишлар деб баҳоламоқ керак.

Албатта, ишни ёзиш жараёнида биз шоир Оташ Холмирзаевнинг ижод архиви, кўп йиллар давомида тўплланган ойнома ва рўзномалар, олим ва адиларнинг у ҳақидаги мақолалари, Наманган давлат педагогика институти адабиёт кафедраси томонидан чоп этилган рисолаларга киритилган маколалар, филология фанлари доктори, фан арбоби, профессор Малик Мурадов, доцент Тоҷибой Фозибоев, филология фанлари номзоди Абдишукур Собиров, Охунжон Собиров ва бошқа олимларнинг рисолалари орқали баён этилган маколалар асос қилиб олинди.

Шоир ижодини тадқиқ этишда Ҳамид Сулаймон номли қўллэзмалар институти ва Алишер Навоий номли адабиёт музейи архивида сақланаётган қўллэзмалар⁵, шоирнинг "Адабиёт дарсларида ҳалқ оғзаки ижоди"⁶ ҳамда "Мактаб менинг ҳаётим"⁷ каби асарлари⁸ бу

⁴ Носиров О, Раҳмонов Т, "Турон куйлари", "Халқ иродада" рўзномаси, 3-бет, 1997-йил.

⁵ "Ўзбек ҳалқ достонлари каталоги" муалииф тўпловчилар: Аббос Турсункулов, Шомирза Турдиматов, Ёқубжон Жўраев, Ҳ. Сулаймонов номли қўллэзмалар институти нашриети. Тошкент. 1986.

⁶ Холмирзаев О, "Адабиёт дарсларида ҳалқ оғзаки ижоди", Наманган - 1991.

⁷ Холмирзаев О "Мактаб - менинг ҳаётим", Наманган - 1992 .

⁸ Холмирзаев О, "Осмондаги дарвоза", тўплам, "Ёш гвардия" нашриёти, муҳаррир Анвар Ҳожи, Тошкент. 1974 йил.

а/ Холмирзаев О, "Бизнинг карвон", "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент 1978й.

б/ Холмирзаев О, "Момакаймок", Рангли, суратли, "Камалак" нашриёти, Тошкент. 1979 йил.

в/ "Бойчечак"/коллектив тўплам/, "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент – 1984 й.

г/ "Юлдузча"/Коллектив тўплам/, "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент – 1987 й.

д/ "Бойчечак"/ Коллектив тўплам/, "Ёш гвардия" нашриёти, Тошкент – 1988 й.

е/ Холмирзаев О, "Пешкўргон олмаси", шеърлар ва эртак, достон, тақризчи Маҳмуджон Маммуров, "Наманган" нашриёти, Наманган-1992 й.

ё/ Холмирзаев О "Турон оханглари" шеърлар, Наманган - 1997 йил.

ж/ Холмирзаев О, "Сенидом кутаман бахор", Наманган. -1997 йил.

з/ Холмирзаев О, "Довон/кисса/, Наманган - 1997 йил.

к/ Робигдин Исҳаков, Оташ Холмирзаев "Мустакиллик болалари", шеърлар, Наманган 1998 йил.

иши яратишда катта манбаа бўлди. Иш жараёнида шоир ва ёзувчи томонидан ёзилган ва хозирда кўлёзма ҳолида сакланадиган "Дилбар", "Мусаффо осмон остида", "Ер остидаги ёқут", "Биринчи муаллим қиссаси", "Қиёмат", "Кафтдаги чўғ", "Довон", "Чақмоқ" "Осмондан тушган аёл", "Тақда соҳилидаги одамлар", "Лўли қизнинг муҳаббати" "Тақдир эшиги" каби қиссалар ҳам бирма-бир кўриб чиқилди, Чоп этилганлари эса бу ишда таҳлил этиш учун мавзу килиб олинди. Шунингдек, шоирнинг элийдан ортиқ шеърий тўпламлари ўрганиш, таҳлил этишга муҳтоҷ. Яна шуни таъкидлаш керакки, шоир архивида жуда чиройли қилиб тикилган йигирмадан ортиқ ойнома ва рўзномалар тахламлари ҳам катта манбаа бўлди.

Шоир ижодий архивини ўрганиш жараёнида яна шуни кузатдикки, у Москва, Ростов, Петербург каби катта шаҳарларда чоп этилаётган ойнома ва рўзномаларга ҳам фаол қатнашган, ўз ижоди билан ҳамкорлик қилган. Рус тилида чоп этилган мақола, лавҳа, очерк, шеърларида шоир ватан, юрт мадҳини дилдан куйлаган. Ҳатто, Москвада чоп этилган "Литературная газета"да ҳам жонажон Ўзбекистонимизнинг адабиёти, санъати ва ҳалклар дўстлиги мавзусидаги мақолалари чоп этилган.

Албатта, бу ва шу сингари китоблар ўз навбатида шоир ижодини тадқиқ этишда катта манбадир. Бугунги кун ойнома ва рўзномаларида чоп этилаётган асарлари ҳам бизнинг назаримиздан четда қолмади.

Мустақиллик эълон қилинган кундан бери "Суҳбатдош", "Наманганд ҳақиқати", "Халқ иродаси", "Мураббий", "Камолот", "Ҳайрат", "Чорток ҳақиқати", "Уйчинома", "Янгиқўргон ҳаёти" каби рўзнома, "Гулҳан", "Ғунча", "Саодат" каби ойномаларда чоп этилган шеърлар ҳам бир манбаа сифатида кўриб чиқилди.

Оташ Ҳолмирзаевнинг ҳалқ оғзаки ижоди бўйича олиб борган тадқиқот ишларининг ўзи катта бир мавзудир. У 1956 йиллардан ҳалқ оғзаки ижодини ўрганиш билан шуғулланган ва ҳалқимиз оғзаки меросининг қўшиқ, хикоя, эртак, ривоят, топишмоқ, достон ва бошқа турлари бўйича катта тўпловчилик ишлари олиб борган. Шу билан бирга фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродов раҳбарлигида "Фарғона ҳалқ достончилиги", ("Фарғона ҳалқ достонлари репертуарида "Гўрӯғли"

л/ Ҳолмирзаев О, "Пешкўргон мадҳи"/ Тарихий асар, ёхуд кишлок тарихидан баҳшиёна лавҳалар/ Наманганд- 1998 йил.

достонларининг тутган ўрни") мавзусида ўн йиллаб илмий кузатишлар олиб борди.

Ўндан ортиқ ҳалқ достончиларидан достонлар ёзиб олди ва Алишер Навоий номли Адабиёт, ҳамда Ҳамид Сулаймон номли Кўлёзмалар институти фондига топширди. Бу материалларни ўрганиш, тадқиқ этиш ҳам бизнинг асосий ишимиз бўлди. Зеро, бусиз шоир ҳаёти ва ижодини айро кўриш мумкин эмас. Олим ва алломалар Малик Муродов, Мухаммаднодир Сайдов, Сайдбек Ҳасан, Ёкубжон Жўраев, Баходир Саримсақов, Комилжон Имомов, Охунжон Собиров, Тожибой Фозибоев, Ҳошимжон Рассаков, Дехқонбай Қозоқов каби фольклоршунос олимлар ёзиб қолдирган мақола ва уй дафтарига ёзган битиклар ҳам биз учун катта манбаа бўлди.

Китобни эса куйидаги тартибда баён этишни мақсад қилдик. Аввало, шоир ҳаёти, у босиб ўтган йўл, бу йўлдаги яхши, ёмон кунлар, ижод ва ижодга бўлган қизиқишлиар, шоир шеърияти, унда кўтарилиган мавзулар, шеър ёзиш жараёнидаги қизиқарли воеалар, шеърнинг тузилиши, бадиияти ҳам кенг ўрганишга лойик деб топдик. Тўпламлар ва тўпламлардаги тематикани ҳам кенг ёритиш мақсадга мувофиқ деб ўйладик.

Шунингдек, шоир ижодида мухим рол уйнаган наср ҳам атрофлича ўрганишга, баҳоли қудрат баҳо беришга лойик деган хуносага келдик. Ўзининг 1000 йиллигини нишонлаётган Пешкўргон ва пешкўргонликлар ҳақидаги асарлар ва бу асарда иштирок этган Жумабой бахши, Рассок бахши ва Абдуазиз бахшилар ҳақидаги ривоят ва ҳақиқатни ҳам оз бўлсада очиб беришни мақсад қилиб кўйдик.

Оташ Ҳолмирзаевнинг ҳаёти ва ижоди бўйича умумий хуносалар қилиш ҳам бу ишимизнинг асосий мавзуси бўлди. Хуноса қилиб шуни айтиш лозимки, шоир ижоди ҳар томонлама ўрганишга лойик. Унинг 70 йиллик ижоди ва ҳаёти ҳар бир ўқувчи учун қизиқарли бўлади, деб ўйлаймиз.

Муаллифлар

ШОИР ОТАШ ҲОЛМИРЗАЕВНИНГ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИ

Ҳаёт мўъжиза. Инсон деган сирли жонзот миллиард йилдирки, бу ҳаёт комида яшайди ва ижод қиласи, янгилик сари интилади. Баъзан ютукларга эришса, баъзан мағлубият аламини торгади. У нималарнидир ўйлаб топади, ўша ўй ва фикрлари эвазига яратган янгиликларидан дам фойда кўрса, дам зарап кўради.

Шеърият ҳам, умуман, инсон ўйлаб топган мўъжизалардан бири. Баъзан нега инсон шеъриятни, қўшиқни ўйлаб топганига ҳайрон қоласан, баъзан яхшиямки, шеър ва қўшиқ бор, бўлмаса бу дунё қоронғу бир кулбага айланарди, дея ўйлаб қоласан. Хўш, шеър нима? Нега шеър ёзамиш, нега уни ўқиймиз, баъзан қўшиқ қилиб, унинг мусиқаси, сўзи остида ларзага тушамиз. Демак, шеър бу инсон юрагидаги туғён, ҳис-туйғу.

Халқ оғзаки ижодида шеър инсон яралгандაёқ пайдо бўлган деган ривоят бор. Бу унинг илоҳийлигидан, вахийлигидан бўлса керак. Зоро, биринчи одамлар ўзи яшаётган ҳудуд, овул, қишлоқда рўй берган турли-туман воқеа ва ҳодисаларни ҳикоя қилишлари оқибатида халқ эртаклари, ривоятлари пайдо бўлган. Уларга қўшиб чатиш ва лоф аралаштириш натижасида эса оддий воқеа даҳшатли тус олган, баъзан ақл-бовар қилмайдиган оғзаки ижодга айланган.

Бугун эса минглаб йиллар ортда қолди. Кечагина оғзаки ижодига ишонган халқ энди дунёни ларзага солувчи ёзма адабиёти билан ҳам фахрланмоқда. “Гўрўғли”, “Манас”, “Алпомиш” каби халқ достонлари билан бирга жаҳон адабиётининг дурдонасига айланган ўнлаб роман, қисса ва ҳикоялар яратилди. Ундаги ижобий ва салбий образлар орқали ўзимизни, жамиятни, келажакни даволаймиз. Демак, ижод бу ахлоқ ва одоб даражасида дарс берувчи катта муаллим. Ижодкор эса ўшқа асарлардаги воқеа ва ҳодисаларни юракдан ҳис қилган ҳолда коғозга туширган мўъжизакор бир инсон. Балки шунинг учун ҳам халқ ўз шоири ва ёзувчиларини севар, шунинг учун ҳам уларни ардоқлар.

“Шеър исён, хис, тугён....” Ишқ хижрондан туғилиб, соғинчга йўргакланиб, муҳаббатнинг бешигигача беланган илоҳий неъмат⁹ деб ёзилган сатрларни ўқиб эса бунга иймон келтирасан. “Куръони карим”-нинг “Шуаро” сурасида эса шоирлар хақида шундай оятлар бор. “Мўмин киши ҳам тиги, ҳам тили, ҳам қалами билан Оллоҳ йўлида жиҳод килур. Яратган эгамнинг номига касамки, шоирлар отадиган ўқнинг тифи ўтқирроқдир”¹⁰ дейилган. Бундан кўриниб турибдики, шоир ижоди илоҳий куч орқали ваҳий қилинади.

Ҳаётда иқтидор ҳаммага берилади, аммо уни ривожлантириш, серқирана томонларини англаб етиш, авайлаш, асраш ва илоҳий куч орқали келган ижод махсулини ҳалққа етказмоқ анчагина қийин иш. Бу борада шароит, муҳит, ҳамфир, қуллаб-куватловчи ақл-идрок кишилари бўлмоғи зарур. Яна бир нарса борки, ҳар қандай ижодкор ўзига хос бўлмоғи керак. Зеро, бугун биз Ҳамид Олимжон ёзган шеърни Faafur Fулом ёзолмаслигини биламиз. Эркин Воҳидов ўзи бир олам, Абдулла Орипов эса яна бошқа дунё. Бугун ижод килаётган минглаб шоир ва ёзувчилар борки, уларни ҳам бир-биридан кам қўйиб бўлмайди. Бизнингча, бир қалам чизган шоирни ҳам арадоқлаш, яхши асарлар ёзишга ундаш керак. Бироқ, ҳаётда турли ҳил калтабин, кибор ёғи ила қўзлари кўрлар, нокамтар шоир ва ёзувчилар ҳам борки, уларнинг кўплари бошқаларни тан олмаслик касалига мубтало бўлганлар. Бу эса кўпгина ҳолларда адабиётимиз ривожига тўсик бўлмоқдалар.

Имконият, барча шарт-шароит бўлганда эди, бугун шеърият кўк қадар юқори даражага етган бўларди. Ҳатто Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Машраб йўлидаги катта-катта ғовлар ижодкор дилини тилка—пора қилган, уларни ҳаётдан эрта кўз юмишлари учун омил бўлган. Бироқ, шоир ва ёзувчи ҳалқи ҳамиша олға борган, ўз ижоди бирла эли ва ҳалқи қалбидан муҳим жой эгаллаган.

Ўзбек адабиёти ҳам жаҳон адабиётининг бир бўлраги. Ўзининг Алишер Навоий, Лутфий, Саккокий, Нодира, Увайсий, Машраб, Бобур, Феруз, Фуркат, Мукимий, Завқий, Нодим Намангоний, Ҳамза, Чўлпон, Абдулла Кодирий, Усмон Носир,

⁹ “Ўзбегим”, “Звезда Востока” ойномаси кутубхонаси, 16 бет, Тошкент-1992.

¹⁰ “Куръони карим”, Шуаро сураси, 227 оят, 261 бет, Тошкент-1992, “Чўлпон” нашриёти.

Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода, Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Ўтқир Хошимов, Рауф Парфи, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Азим Суюн каби адиллари орқали фахрлана оладилар, бу ижодкорлар томонидан яратилаётган асарлар орқали миллат жаҳонга чиқиши лозим ва керак. Бу борада қилаётган ишларимиз ҳам чакки эмас. Бироқ, хали қмлишимиз лозим ишлар анчагина.

Мустақил республикамизнинг барча вилоятларида баҳоли қудрат қалам тебратаетган шоир ва ёзувчиларимиз ҳам бу йўлда катта ишлар қилишмоқда. Наманган вилояти ҳам бундан мустасно эмас. Биз Машраб, Хилватий, Ибрат, Шавқий Наманганий, Нодим Наманганий, Парда Турсун, Чустий, Зафар Диёр, Азиз Турсун, Рафиқ Мумин, Ҳабиб Саъдулла, Одилжон Носиров, Ёқубжон Аҳмаджонов, Ҳусниддин Шарипов, Абдулла Жалил, Нуриддин Бобоҳўжаев, Санобар Ҳасанова, Эргаш Ёндош, Абдулла Жаббор, Эрмamat Нурматов, Обиджон Жумана-заров, Маҳмуджон Маъмуроғ, Жўра Рахим, Робитдин Исҳоқов, Оташ Холмирзаев, Лутфилла Маҳмуд, Абдуғани Абдувалиев, Боқий Мирзо, Тоҳир Қаҳҳор, Тўра Мирзо, Турғин Пўлат каби ижодкорлари билан ҳақли равишда фахрланадилар. Шоир Оташ Холмирзаев ҳам ана шуларнинг бири, кирқ йиллик ижод билан ошно инсон¹¹. Унинг ҳаёти ва ижоди бўйича озми-кўпми ишлар қилинган. Унинг 50 йиллик таваллуд кунида олим ва журналист Маҳмуджон Маъмуроғ¹², туман ва вилоят рўзномаларида чиқишилар қилган. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаев ижоди мукаммал ўрганишга, каттароқ асарлар ёзишига лойик деб ўйладик. Ҳўш, Оташ Холмирзаев ким? Ким бўлгану, қандай асарлар яратган?

Бироз ўз кўринишини йўқотган папкаларни титамиз. Папкалар оз эмас, кўп эмас, юздан ортиқ. Мана биринчи папка¹³ Унда шоир ҳаёти ва ижодига оид мақолалар, хатлар. Хатлардан бирини қўлга оламиз. Бу хат фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродовга мансуб. Бу мўътабар зот шоир ҳақида ёзиб “Оташ покиза инсон, жонкуяр педагог, халқ оғзаки ижодининг толмас тўпловчиси, яхшигина

¹¹ Бундан кейинги барча материаллар шоир Оташ Холмирзаевнинг шахсий архивидан олинади.

¹² Маъмуроғ М. “Умрнинг 60 давонида”, Қайнок қалбли ижодкор (Оташ ҳақида) «Намангандекони», 1.08.1990 й.

¹³ Оташ Холмирзаевнинг шахсий архиви, I-папка, 55 бет. (Олим Малик Муродовнинг шоирга, аспирантурага кириш учун берган тавсифномаси)

болалар шоири”,¹⁴ деган фикр билдиради. Бу оддий одамнинг гапи эмас, катта олим ва алломанинг сўзи. Шоир ҳақида ажойиб олим, филология фанлари доктори, профессор Ҳошимжон Рассоков, олим Тожибой Фозибоев, филология фанлари доктори, профессор Муҳаммаднодир Саидов шоир Сафар Барноев, Анвар Ҳожи, Рауф Толиб, Султон Жаббор, Темур Убайдулло ва бошқаларнинг ҳам илик дилномалари бор. Айниқса, “Наманганская правда” рўзномасининг мухаррир ўринбосари Иван Сизов¹⁵, ЎЗА мухбири И.Бичурин¹⁶, олим Охунжон Собировларнинг¹⁷ республика ва вилоят рўзномаларида босилган мақолалари шоир ижодига берилган илк баҳолардан эди.

Мавжуд маълумотлар шуни кўрсатадики, шоир Оташ Холмирзаев 1940 йил 16-январда Намангандекан вилояти, Чорток туманининг Пешкўргон қишлоғида, аниқроғи Янгиқўргон туманининг Бекобод қишлоғида Топилди Содиқовлар оиласида таваллуд топди. Онаси Ҳанифаҳон Тоҳирова 1920 йилда Пешкўргон қишлоғида туғилиб, 1938 йилда Бекободлик Топилди Содиқовга турмушга чиқди. 1939 йилда Ҳосиятхон, 1940 йилда Оташ, 1942 йилда укаси Эргашбой дунёга келди. 1944 йилда шоирнинг отаси Топилди ака фронтда вафот этди. Натижада у бобоси Ҳолмирза Тоҳировлар хонодонига кўчиб ўтди, аниқроқ килиб айтганда бобоси Ҳолмирза Тоҳиров уни тўрт ёшида ўғил килиб олди.

Хуллас, шоир онаси Ҳанифаҳон ва синглиси Ҳосиятхон, укаси Эргашбойлар билан Пешкўргонга кўчиб келишди. “Кейинчалик, деб хотирлайди ижодкор, онам, яъни 1946 йилда Бекободлик Назарали Гавхаровга турмушга чиқдилар. У кишидан ЖАльфарали, Йўлдошли, Онахон, Адашали исмли укалар кўрдим. Улар бугун набира, чеварали, олий маълумотли, қишлоқдаги энг нуфузли кишилар бўлиб етишдилар.” 1947 йилда эса шоир қишлоқдаги Алишер Навоий номли 17-ўрта мактабнинг 1-синфига ўқишига кириб, 1957 йилда 10 синфи “Аъло ” баҳоларга тамомлади. У Ҳолмирза ота оиласида якка ўғил эди. Шу боисдан у эрка ўсади, тоғ ва қирлар билан ўралган она Пешкўргоннинг

¹⁴ Маъмуроев М. “Умрнинг 60 давонида”, Чорток-1994, “Кайнок калбли ижодкор” мақоласи (Бу мақола, “Намангандекан” рўзномасининг 14 апрел сонида чоп этилган)

¹⁵ Сизов И. “Наманганская правда” «Горение» (О Оташ Холмирзаеве) 04.01.1980 г., №3 (9989.)

¹⁶ В.Бичурин “Қишлоқ ўқитувчисининг ҳазинаси”, 31 январ 1980 йил, “Совет Ўзбекистони” рўзномаси, № 25 (17.605).

¹⁷ Собиров Охунжон “Фольклор кабинети” 24 январ 1980 й. № 15 (10, 755).

мусаффи ҳавосидан нафас олди. Шу билан бирга у тиришқоқ эди. Муаллимларининг ҳар бир сабоғидан баҳра олди. Фан сирларини мукаммал ўрганишга харакат қилди.

Мактабда ўзбек тили ва адабиёти фани ўқитувчилари Отахон Нарзуллаев, Қобилжон Неъматов, Самижон Набиев каби устозларнинг ўғитларидан сабоқ олди. Адабиётнинг ички дунёсига кириб борди. Шоир Жўра Раҳим, Оташ Холмирзаевнинг “Пешкўргон олмаси” китобига ёзган сўзбошисида шундай сатрлар битади. “Шоирнинг “Пешкўргон олмаси” китоби унинг кейинги йилларда ёзган шеърларидан жамланган. У аслида тўрт ёшидан шеърлар тўқиган ва 7 синфда ўқиб юрган кезлари туман ва вилоят газеталарида шеърлари чоп этилган. Мен унинг шеърларини аллақачон ўқиганман ва ихчам, болаларбоп шеърларидан таъсиранганданман”¹⁸.

Ҳа, филология фанлари номзоди, шоир Жўра Раҳим ҳақ. Унинг шеърлари мактаб деворий газетаси, республиканинг болалар газетасида Чорток туманининг рўзномаларида “Бизнинг лагерь”, “Шодланаман” каби шеърлари босилиб чиқди. “Ўшанда, деб ёзади шоир, мактабнинг 7-синфида ўқирдим, газетада бир даста шеърларим чоп этилди. Кувонганимдан туни билан газетани қучоқлаб ётдим. Эртасига эса мактабга чопдим ва синф раҳбарим Валентина Ивановна Соловьёвага кўрсатдим. Рости у киши ўзбекчани билмасди, шунга қарамай, шеърларимни мактаб директори Отахон акага кўрсатибди. Эрталабки сафда эса мен шу шеърларимни баланд овозда ўқиб бердим. Шу-шу мактабнинг севимли шоирига айландим. Ҳатто устозлар ҳам мени хурмат қиласиган бўлишди. Ҳа, ўша кундан мен шоир бўлиб колдим.”¹⁹. Бу 1954 йил эди. 1957 йилда эса ўрта мактабни “аъло” баҳоларга тутатди, сўнг, Фарғона Давлат педагогика институтининг рус тили ва адабиёти куллиётига ўқишга кирди. Олий ўкув юрти эса ҳаёт мактаби ҳамдир. Буни шоир ўша студенлик йилларининг биринчи кунлариданоқ сезди, ўқиш ва билиш кераклигини уқди, шунга амал қилди. Бироқ, ҳаётида шеъриятнинг илк сирларини бувиси Саврибу Сонсизбоевадан олганди. Бу мұттабар зот шоирни халқ оғзаки ижодининг эртак, қўшиқ, ривоятлари билан ошно қилди. Уйқусиз тунларда унинг қулогига ўша ҳамма суйган “Ёрилтош”, “Уч оға-ини ботирлар” эртакларини қуйиб борди. Мунгли

¹⁸ “Пешкўргон олмаси”, муаллиф Холмирзаев О., сўз боши Жўра Раҳимники, Чорток-1992 йил.

¹⁹ Холмирзаев О, шахсий архив, 10- папка, 47 варак.

аллалар, кувноқ лапарлар айтиб, ёш набираси қалбига оташ қалади. Кейинчалик шоир бувисидан барча эртак ва қўшиқларни ёзиб олди, уларни илм майдонига олиб кирди.

“...Институтда “Ниҳол” номли адабий-бадиий тўгарак бўларди,-деб хотирлайди шоир, -тўгаракда йигирма чоғли йигит-киз қатнашардик, улар орасида Йўлдош Сулаймон, Махмуд Абдуллаев, Малика Мирзаева, Тоштемир Қодиров, Абдуллажон Абдугофиров, Иқбол Назаров каби иқтидорлар ҳам бор эдики, бу менинг ижодий йўналишимда катта мактаб бўлди”²⁰. Шу баҳона вилоятнинг “Коммуна” рўзномасида болаларга аталган шеърлари чоп этилиб турди. Ўша даврнинг таникли шоирлари Охунжон Ҳакимов, Адҳам Ҳамдам, Нуриддин Бобохўжаев кабиларнинг ижодидан баҳраманд бўлди. Рус шоирлари А.С.Пушкин, М.Исаковский, С.Есенин ижоди бўйича маърӯзалар қилди. Ўз навбатида бу шоирни ўкувчиларга танитди. Тез орада унинг номи институт талабалари орасида анча машҳур бўлиб кетди.

Шоир изланди, жаҳон адабиётининг дурдоналари бўлган асарларни ўқиш ва ўрганиш йўлида тинмади. 1961 йилнинг нояброда эса у армия сафиға чакирилди. У аввал Чечен-Ингуш автоном республикасининг пойтахти Грозний шаҳрида бир йиллик сержантлар, сўнг Новороссийск шаҳридаги юридик ҳарбий билим юрти қошида кичик офицерлар тайёrlаш мактабини битирди. Сўнг Ростов вилоятидаги кисмларда хизмат қилди. Бу ерда у хизмат вазифасини бажариш билан бирга Шимолий Кавказ ҳарбий бўлинмасининг “Красное знамя”, ҳамда дивизиянинг “Гвардеец” рўзномаларининг сайёр муҳбири сифатида фаолият кўрсатди. Натижада рўзномаларнинг ҳар сонида солдат ва офицерлар ҳаётига оид қизиқарли мақолалари эълон қилинди. Айрим холларда эса дивизия ҳамда қисм ҳарбий машқларидан репортажлар бериб борди. Айниқса, ўзбек ҳалқи, суюкли Ўзбекистон ҳакида, унинг адабиёти ва санъатига оид мақолалар унинг она юрти, меҳнаткаш аҳли ҳаётидан қизиқарли мақолалар эди.

Шунингдек, у “Литературная газета”, “Красная звезда”, “Огонёк”, “Смена” каби рўзнома ва ойномалар билан ҳамкорликда жуда катта ҳажмда мақолалар уюштириди. “Ҳар куни ёзардим, “Красное знамя” рўзномасининг ҳар сонида мақолам эълон

²⁰ Холмираев О. “Мактаб-менинг ҳаётим”, илмий-методик рисола, З-бет. Шунингдек, ўша йилларда босилган шеърлар ва хикояларда чоп этилган газеталар таҳламлари.

қилинарди. Айниқса, дам олиш бурчагида актив катнашиб, ўзбек солдатлари учун ўзбек халқ оғзаки ижоди, шоир ва ёзувчилар асарларидан намуналар чоп эттирардим. “Шоир ва ёзувчи ижодхонасида”, “Ижодкор ва армия”, “Дон казаклари ҳақидаги ривоятлар” каби рубрикалар остида берилган мақола ва репортажлар барча учун қизиқарли, ҳамда мороқли эди,”²¹, деб ёзади шоир. Ҳа, у ҳар куни ёзарди, тинмай ишларди. Уйкусиз тунлар ва кунлар эвазига ижод қиласарди. Шу билан бирга болалар ҳаётидан қизиқарли шеърлар битарди. Ойнома ва рўзнома мухаррирлари, бўлим мудирлари билан ёзишмалар қилиб туради. Шоир армия сафида бўлишига қарамай республикамизнинг ойнома ва рўзномалари билан бевосита алоқада эди. Айниқса, “Гулхан”, “Фунча” каби болалар ойнома ва рўзномаларида шеърлари мунтазам босиларди.

Бу ўз навбатида шоир ижодининг шаклланишига ўз улушкини қўшди. Шоир доим ўқиши, ўрганиши, ўз халқи, қолаверса дунё халқларининг урф-одатларини билишга қизиқмоғи, керак томонларини эса ўрганмоғи зарур. Бусиз ижодкор камолотга эришмайди. У армия сафида бўлишига қарамай ёш солдатларни Ростов вилояти музейларига, Краснодон шахридаги “Ёш гвардия”чилар музейига ёзувчи Михаил Шолохов билан учрашувлар ташкил этди. “Бир куни-деб хотирлайди шоир, йигирма чоғли солдат билан машҳур ёзувчи Михаил Шолохов уй музейига бордик. Учрашдик, сухбат қурдик. Бизни ёзувчи ҳаёти ва ижоди билан таништираётган аёл бир оқ қайнин ўртасига шоир томонидан ясалган ўриндиққа келгач, бу қайнин ёзувчи томонидан экилгани, ўриндиқни ҳам шоир томонидан қилинганлиги ва унинг адаб ҳаётида тутган ўрни ҳақида сўзлай кетди. Роса ярим соат гапирди. Шунда мен ўзбек халқи мевали ва мевасиз дов-дараҳтларнинг минглаб тупини экса ҳам камтарона яшаётганлигидан бироз оғрингандай бўлдим.

Лекин ёзувчи ёзувчида, унинг ҳар бир яратган нарсаси мўъжиза бўлиши табиий эканидан ўзимга таскин бердим. Кенг майдонда биз билан сухбат қураётган ёзувчига юзландим

-Кечирасиз, сиз ўзбек адабиёти ҳақида қандай фикрдасиз?-деб сўрадим. Ёзувчи мен томон бокди. Бир нимани мулоҳаза қи-

²¹ Холмирзаев О. шахсий архив, ТошДУ га кириш учун ёзилган автобиографиядан

лаётгандай жим қолди, сўнг Дон казакларига хос мағрурлик билан сўз бошлади.

-Нима сен ўзбекмисан?-деди жилмайиб.

-Ха, -дедим мен.

-Ўзбеклар меҳнаткаш, меҳмондўст ҳалқ, Шарқнинг Самарқанд, Бухоро, Қўқон, Тошкент шаҳарлари-ю, Алишер Навоий шеърларидан ўқиганман. Ҳа, анаву Ҳамид Олимжон билан учрашганим ҳам бор-деди у. Бироқ бу жавоб мени қониқтирмади. Шунга қарамай дунё таниган ёзувчи билан учрашганимдан бехад хурсанд эдим.

Шоир Оташ Холмирзаев 1962 йилда Москвага борди. У ерда “Литературная газета” бўлим мудири Лев Кассил билан учраши. “Ўша куни сентябрнинг охирги кунлари эди, Ростовда хизмат қиласдим. Штаб бошлигимиз полковник Носир ака Абдуллаев чақириб қолдилар. Кирдим. У киши менинг харбийчасига ҳурмат бажо келтиришларимга ҳам парво қилмай:

-Тезда тайёргарлик кўринг, эртага мени Москвага кузатиб борасиз,- дедилар. Ўшанда Носир ака харбий академияда ўқирдилар. У кишини академия ётоқхонасига жойлаштириб, шаҳарга чиқдим. Москва рўзномалари билан ёзма алоқам бор эди. Биринчи бўлиб “Литературка”га кирдим. Эшикни очиб ичкарига кирдиму тўрдаги стулда ўтирган Лев Кассилга қўзим тушди.

- Мумкинми?- дедим мен

- О, Оташ Холмирзаев –деди у киши мени биринчи марта кўраётган бўлса-да, худди эски танишидай ўрнидан туаркан-қалайсиз?

- Яхши,-дедим мен

- Ҳа, - деди шунда Лев Кассил диванда ўтирган ёш аммо кўринишидан анчагина гавдали, қийиқ кўзли киши томон ўгирилиб,-бу кишини танийсанми?

- Йўқ

- Танишиб ол, Чингиз Айтматов, “Правда” нинг Ўрта Осиё бўйича муҳбири. Ҳа, балки унинг асарларидан ўқигандирсан,- деди яна.

- Ўқидим, “Оғонёк” сериясида чиққан “Жамила” қиссасини.

- Ҳа, яшанг. Шу асари уни дунёга танитди,- деди мени ўзи билан дивангага ўтиришга унданб.

Мен Чингиз Айтматовга боқдим.

-Кечирасиз, сиз рус тилида ёзасизми?-дедим.

-Ха, -деди ёзувчи.

- Қирғиз тилида ҳам ёзғанмисиз?

-Ха, -деди у яна қисқа қилиб.

Рости менинг энсам котди. Аммо барча буюкларда қандайдыр сир борлигини билганим ҳолда унга термулдим.

-Савол берсам майлимми? –дедим яна у кишини сұхбатга тортиб.

-Марҳамат.

-Аасарингиз биринчи марта Францияда босилган дейишади, шу ростми?

Чингиз оға кулди, яна паст овозда:

- Сен нима деб ўйлайсан,- деди қирғиз тилида.

- Ҳаётда нималар бўлмайди дейсиз,-дедим мен ҳам ўзбек тилида.

- Тўғри, биринчи марта Францияда босилди, Луи Арогон таржимасида,-деди у.

... Аммо, Чингиз оғани саволлар, сұхбат дарёсига тўла торта олмадим. Кейин у жуда машҳур ёзувчига айланди. Кўп йиллар унинг ҳаёти ва ижодини кузатиб, шунга амин бўлдимки, ўша камтар, камгап Чингиз Айтматов Ўрта Осиё халқларининг буюк ёзувчиси бўлиши ўша биринчи асаридаёқ барчага аён бўлган экан”²²

Биз бу лавҳаларни бекорга келтирганимиз йўқ. Шоир ўз ҳаёти давомида кўп нарсага қизиқди, тақдир тақозоси билан учрашган шоир ва олимлардан ниманидир олишга, ўз ҳаётида катта бир манбаа сифатида фойдаланишга уринди. Албатта, ўша Михаил Шолохов ва Чингиз Айтматовлар билан учрашувлар ҳам шоир ижодига ва унинг катта оламга кириш йўлида мактаб бўлган бўлса ажаб эмас.

1964 йилда у армиядан захирага чиқарилди. Қишлоққа қайтгач, аввал Пешқўрғон қишлоғидаги 26-ўрта мактабда рус тили ва адабиёти фани ўқитувчиси бўлиб иш бошлади. Кейинчалик эса у қишлоқ марказидаги 22-ўрта мактабда ўқитувчи, Чортот туман “Меҳнат байроби” рўзномасининг бўлим мудири вазифаларида ишлади.

²² Холмирзаев О., шахсий архив, папка №15, “Кундаликлар”дафтари, 50 саҳифа, 1961-64 йиллар.

Шу орада Наманган Давлат педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти куллиётини ҳам тугатди. Сўнг қишлоқдаги 46-ўрта мактаб директори вазифасига ўтди.

-Мактабда ишлаш билан директор вазифасида ишлашнинг анчагина нозик томонлари бор эди,-деб хотирлайди шоир,-ростини айтиш керак мактаб қаровсиз, шу билан бирга кўпгина синф хоналари авария ҳолатида эди”. Бу эса уни янада қаттиқрок илашга ундади. Шу боисдан у ишни аввало ахил, ишчан жамоа тузишдан бошлиди. Сўнг авария ҳолатидаги мактаб ўрнига янги мактаб курдиришга харакат қилди, бу йўлда у кўп изланди.

Албатта, бу борада “Ленинизм” давлат ҳўжалигининг директори Ҳакимжон Умрзаков, курилиш бўлими мудири Темурхўжа Нарзуллаев, бўлим бошлиғи Турсунхон Жалаловаларнинг катта хизматлари бўлди. Кун ўтмай мактаб биноси қурилди, жихозланди. Ўқитувчилар сараланди, ижодий ва илмий, методик ишлар йўлга кўйилди. Барча ўқитувчиларни педагогик ўқишга жалб этилди. Жуда кўп анжуманлар, илмий ва педагогик семенарлар ўтказилиши катта натижалар борди. Халқ таълими вазири О.Аббасова, ўринбосари В. Барелниковлар ҳам мактабга ташриф буюришди. Мактаб ўқитувчиларидан ўндан ортиғи халқ таълими мукофотларини олишга эришди.

Шунингдек, мактабга Худойберди Тўхтабоев, Рауф Парфи, Шукур Ҳолмирзаев, Тохир Малик, Сафар Барноев, Рауф Толиб, Султон Жаббор, Темур Убайдулло, Анвар Ҳожи, Робиддин Исҳақов, Жўра Раҳим, Иброҳим Мусаев ва бошка жуда кўп ижодкорлар ташриф буюришди. Бу ёшлар ҳаёти ва ўқишида катта бурилишлар ясади.

Ҳа, инсон кўрса, ўқисагина катта ютуқларни кўлга киритиши мумкин. У бу борада катта ишларни амалга оширди. Мактабда “Иқтидор”, “Фольклорист” каби тўғараклар ташкил қилди, йигирмадан ортиқ ёшларни бу тўғаракларга бирлаштириди ва уларга адабиёт ҳамда халқ оғзаки ижодиёти сирларини мунтазам ўргатиб борди. Наманган вилоятининг Учқўргон, Янгикўргон, Поп, Уйчи, Тўракўргон ва Фарғона, Андижон вилоятларининг турли шаҳар ва қишлоқларига халқ оғзаки ижоди наъмуналарини йиғиши мақсадида экспурсияларга олиб борди ва фанга маълум ва номаълум юзга яқин халқ достончилари, қўшиқчи ва эртакчила-ридан жуда катта ҳажмда халқ оғзаки ижоди материалларини ёзиб олди, уларнинг кўпларини Алишер Навоий номли адабиёт музеи

ва Ҳамид Сулаймон номли қўлёзмалар институти фондига топшириди. У ёзиб олган достонлар орасида “Ҳайдар полвон”²³, “Кунларим”²⁴, “Алпомиш”²⁵, “Юсуф ва Ахмад”²⁶, “Гўруғли”²⁷, “Райҳон араб”²⁸, “Шоҳдорхон”²⁹, “Юлдуз билан Қундуз”³⁰, “Ёзи билан Зебо”³¹, “Тўлаб Ботир”³², “Ойсанам”³³, “Авазнинг арази”³⁴ ва бошқа юзга якин достон фанимиз учун мерос қилиб қолдирилди. Бу ижодкор ҳаётидаги катта ижобий ишларидан эди.

Шунингдек, шоир Оташ Холмирзаев фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродов раҳбарлигига бир неча йил Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва Алишер Навоий номли адабиёт музейида илмий кузатишлар олиб борди. Шу билан бирга “Фарғона ҳалқ достончилиги” (Фарғона ҳалқ достончилари репертуарида “Гўруғли” туркум достонларнинг тутган ўрни) мавзусида илмий иш ҳам қилди. У ўргангандан Чутбой бахши, Жумабой бахши, Бўри Содик ўғли, Усмон Маматқул ўғли, Ҳайдар Бойча ўғли, Раззок бахши Қозоқбай ўғли, Алим шоир Ниёз ўғли, Омон ва Мамасодик Раззок ўғиллари каби

²³ “Гуруғли”, айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №263, 1975 й.

²⁴ “Кунларим”, айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №260, 1967 й.

²⁵ “Алпомиш”, Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №8381, 1975 й.

²⁶ “Юсуф ва Ахмад” айтувчи Омон Раззок, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №226

²⁷ “Гуруғли”, айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №263, 1975 й.

²⁸ “Райҳон араб”, айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №227.

²⁹ “Шоҳдорхон”, айтувчи Абдуазис Абдураззаков, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №261, 1959 й.

³⁰ “Юлдуз билан Қундуз” айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №275, 1973 й.

³¹ “Ёзи билан Зебо” айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №351, 1976 й.

³² “Тўлаб ботир”, айтувчи Мамасодик Раззок ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №264, 1975 й.

³³ “Ойсанам”, айтувчи Абдуазис бахши, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №6629, 1978 й.

³⁴ “Авазнинг арази”, айтувчи Раззок бахши Қозоқбай ўғли, ёзиб олувчи Оташ Холмирзаев, Ҳамид Сулаймон номли Қўлёзмалар институти ва А. Навоий номли Адабиёт музейи фонди, №261.

ўнлаб достончиларнинг асарлари асосида “Адабий мерос”, “Востоковедение”, “Ўзбек тили ва адабиёти”, “Ўзбекистон социал таъминоти” ҳамда Наманган давлат педагогика институтининг илмий мақолалари жамланган рисолаларида 40 дан ортиқ мақолалари чоп этилди. 1984-93 йилларда у Республика миқёсидағи Т.Н.Кори Ниёзий номли 115-мактаб – интернат директори вазифасига ўтказилди. Мактаб-интернат Бофистон қишлоғининг Занг массивида, янги ўзлаштирилган ерда ташкил этилиб, унинг қурилиш ишлари эндигина бошланган эди. Олти ой деганда бино битказилиб, 1985 йил февраль ойида иш бошланди. Кўп ўтмай Республикага машҳур бўлиб кетган бу мактаб-интернат қўрилиши-ю, ўқитувчилари ҳамда иқтидорли ўқувчиларига бош-қош бўлди, бир йил ўтгач, 460 ўринли ёткозона қурилиши ҳам бошлаб юборилди.

Бу воқеаларни нега ёзаяпмиз. Сабаби, шоир нафақат шоир, у педагог, раҳбар, журналист ҳам. Шу боис ҳам унинг ҳаётида муҳим из қолдирган воқеаларни эслаш, ёдга олиш ва у қилган ишларга баҳоли кудрат баҳо бериш ҳам вазифаларимиздандир.

Ҳаёт қисқа. Аммо уни турли қўринишда ўтказиш мумкин. У қирқ йиллик педагогик ва журналистик ҳаётида жуда кўп ибратли ишларни амалга оширди. Баъзилар у қилган ишларга хайрат билан, баъзилар эса беписанд қарадилар. Аммо у ҳар қандай холатда ҳам шоир бўлиб қолди.

Эли, юрти, қишлоғига фойда келтирди, шеър ва қиссалар ёзди, вақтли матбуотда фаол қатнашди. 1995 йилда эса шоир 55 ёшида нафақага узатилди. Сўнг Пешқўрғон қишлоқ “Нуроний” жамғармасининг раиси вазифасига ўтди. Мана бугун ҳам Пешқўрғондек катта бир қишлоқнинг мингдан ортиқ нафақаҳўрларига бош, шу билан бирга “Чорток хақиқати” газетаси қошидаги “Бўстон”, “Махорат мактаби” газетаси қошидаги “Иқтидор” тўгракларида қатнашаётган 50 дан ортиқ ижодкорларга устоз, шунингдек болаларнинг “Олтин тож” газетаси мухаррири. Бу ўз навбатида ижодий ишларида кўмак бермоқда, иқтидорли ёшларга муррабийлик қилаётгани ва улар томонидан яхши асарлар яратайтганликларидан мамнун. Натижа эса самарали. Кейинги 20 йил ичida 20 дан ортиқ ёшлар китоблари чоп этилди. Бу ишлар унинг улкан ютуғи эди.

ОТАШ ХОЛМИРЗАЕВ –БОЛАЛАР ШОИРИ

Шоир Оташ Холмирзаев ижодини уч бўлакка бўлиб ўрганиш керак. Бу биринчиси болалар шеърияти, иккинчиси эса халқ оғзаки ижоди, учинчиси насрда қилган ишларидир. Албатта, катталар учун ёзилган шеърлари ҳам бундан мустасно эмас. Келинг, аввал унинг болалар шеърияти ҳақида гап юритайлик. У бу борада жуда катта ишлар қилган. Ўша ўкувчилик йилларидаёқ газета ва журналларда фаол қатнашди. 1957 йилда “Ленин учкунин”³⁵ газетасида унинг ўнлаб шеърлари чоп этилди. Келинг, улардан бирига назар ташлайлик.

Зобит ака шапкасин,
Жаъфар кийиб бошига.
Кўча сари чопқилар,
Бостирганча қошига.

-О-хо акам келдилар,
Ўртоклари учрашар.
Термулишиб шапкага,
-Бу нима-деб сўрашар?

-Бу командир шапкаси,
Самолётнинг расмида.
-Самолёти ҳам борми?
-Ўша ёқда қолди-да.

Энди акам қишлоқда,
Тракторлар минмоқчи.
Шапкасини-чи менга,
Совга қилиб бермоқчи.

Шоир шеърда армия сафидан қайтган акаси ва боланинг руҳий ҳолатини, унга бўлган муносабатини, ўша 1957 йилдаги армиянинг қисқартиш эвазига ҳаёт кучоғига қайтган минглаб солдат ва сержант ҳамда офицерлар ҳақида ёзганлиги аниқ. Буни бугун ҳам, бугунги кун зобитига йўйса ҳам бўлади. Аслида яхши шеърнинг қудрати шундан иборат бўлмоғи керак.

³⁵ “Ленин учкунин”³⁶ рўзномаси, 66-сон, 3 бет.

Зеро, шеър минг йиллаб ўз куч ва кудратини йүкотмаган ҳолда яшамоги зарур. Ёки шоир китобларга кирмаган, аммо архивда сақланыётган бир шеърни “Бувим ва мен”³⁶ деб атайди ва шундай сатрлар битади.

Бувимларга Замира,
Бўлар экан набира.
-Мен-чи, сизга ким ўзи?
Дедим ўйнатиб кўзим.

Бувимлар кўз ойнагин,
Кўлга олиб бокдилар.
Пешонамдан юз ўпиб,
Жонларини қоқдилар.

-Сен ҳам менга набира,
Ҳатто Мунис, Дамира.
Аммо сенчи, кувноги,
Ҳам тойчоғим, думбогим.

Ойнома ва рўзномалар, дид билан тикиб қўйилган папкалардаги шеърларга назар ташлаб, шоир ижоди мавзусини нақадар ранг-баранг ва замонавий эканига тан берасан киши. Кулимизда бироз сарғайган “Ғунча”ойномаси..Унда чоп этилган “Нон”³⁷ шеърини ўқиймиз.

Бурда нонни
Увол қилманг,
Тўқманг асло увокни.
Ҳар кун шундай,
Берар бизга
Боғча опам сабоқни.
Нондир улуг,
нондир азиз,
Ўсар бизнинг онгимиз.
Шу нон билан,
шу онг билан,

³⁶ “Бувим ва мен”, шоирлар болаларга, “Ленин учқуни”, 29 апрел 1980 й.

³⁷ “Ғунча”, Оташ Холмирзаев, “Нон” шеъри, №6, май 7 бет.

Бошланади тонгимиз.

Бундай шеърларни жуда кўплаб учратиш мумкин. Уларнинг аксирияти “Ёш гвардия”, “Камалак” ва бошқа нашриётлар томонидан чоп этилган “Юлдузча”, “Бойчечак”, “Камалак” каби тўплам ва алманахларда, Чорток, Янгиқўрғон, Поп, Уйчи, Тўракўрғон ва бошқа туманлар рўзномаларида, “Наманган ҳакиқати”, “Мураббий”, “Сухбатдош”, “Ҳайрат”, “Камолот” каби вилоят ҳамда республикамизнинг “Гулхан”, “Ғунча”, “Звезда Востока”, “Мехнат”, “Саодат” каби ойномаларида чоп этилган. 1979 йилда эса шоир “Гулхан”³⁸ ойномасининг лауриати унвонига сазовор бўлди. Зеро, ўша 1970 -80 йиллар ичida ойнома саҳифаларида юздан ортиқ шеърлари чоп этилди. Хатто болалар хаётидан туркум шеърлари эълон қилинди. “Гулхан” саҳифаларида эълон қилинган “БАМ этюдлари”, “Биз табиат шайдоси” каби шеърий туркумлар унга шухрат келтирди. Натижада у “Гулхан” журнали лауриати бўлди. Лауриатлар орасида эса Шукур Холмирзаев, Нурали Қобул, Тўра Норбоев каби ижодкорлар ҳам бор эди. Болалар йили муносабати билан эса ёшлар мукофоти совриндори бўлди.

Вилоят ойнома ва рўзномаларида ҳам ижодкорнинг кўпгина шеърлари чоп этилди, мақолалари эълон қилинди. Шоир Оташ Холмирзаев ҳақида Ҳабиб Сайдулла, Санобар Ҳасанова, Нуридин Бобохўжаев, Сайджон Исоқовлар ўша кунларга мос ва хос битиклар ёздилар. Жумладан, Янгиқўрғон туман маданият бўлимининг мудири бўлиб ишлаган, коросконлик журналист Сайд Исоқ “Фан ва маданиятимиз юлдузлари бўлган шоир ва олимлар халқ орасидан жамоатчиликнинг меҳр-мухаббатини қозониб етишадилар. Бундай ижодкорлар туманимизда жуда кўп. Робитдин Исҳоқов, Жўра Раҳимов, Оташ Холмирзаев, Собир Турғун, Нуҳон Набижонов, Муборак Самандарова, Иброҳим Мусо, Мурод Азизлар ўз шеърлари билан мухлислар ҳурматини қозонмоқдалар,-”³⁹ деб ёзганида ҳақ эди. Оташ Холмирзаев эса ҳар куни ёзарди, матбуотда фаол қатнашарди. Бу унинг катта ютуғи эди. Аслида ҳам ижодкор шундай бўлиши керак эди. Биз шоир архивларини ўрганиш жараёнида шуни сездикки, унинг туман, вилоят ва республика матбуотида ҳар куни бир мақоласи, ёки шеъри, ёки хикояси босилганлиги гувохи бўлдик. Кўнимизда болаларимизнинг “Ғунча” ойномаси, шоир ўша 1970-80-йиллар ичida ўзининг болаларбоп шеърлари билан ойномада фаол

³⁸ “Гулхан”, 12 сон 1979, 27 бет (сурати билан)

³⁹ Сайд Исоқ, “Наманган ҳакиқати”, 9 октябрь, 1975, №199.

қатнашган. Мана, унинг бир шеъри. Шеър “Аргамчига қил кувват”⁴⁰ деб аталади. Шоир бу асарида болаларни меҳнатга чорлайди, уларни меҳнат орқали баҳт топиш мумкин деган ғоя билан қуроллантиради.

1974 йил “Гулхан”ойномасида эса шоирнинг икки шеъри чоп этилган. Бу шеърларнинг бири “Укамга” деб аталса, иккинчиси эса “Бирлашган ўзар”⁴¹ деб аталади..

Глобусни кўтариб,
Дер укам Сафар.
-Ака ерни бош узра
Кўтарсан агар.
Сувлар тошиб кетмасми,
Дарёларидан?
Осмон тушиб кетмасми,
Бошимга бирдан ?
-Йўқ укажон, гар ерни,
Тутсанг қўлингда.
Бахту иқбол порлагай
Доим йўлингда.

Шоир бу шеъри билан ёшларни билимга, фан сирларини ўрганишга чорлайди. Албатта, бу борада янада кўп ва хўб гаплар айтиш мумкин. Йиллар давомида болаларга аталган “Мустақиллик болалари”, “Мақсадбекнинг беклиги”, “Шодивойнинг дўстлари”, “Софинганларим”, “Фасллар беланчаги” каби ўнлаб китоблари чоп этилди. Бу китобларга кирган барча шеърлар болаларни эзгуликка чорлаши аник.

Шуниси хам борки, тўпламу газеталарда босилган барча шеърлардан келган обрў ва эътибор уни марказга чорлади. Натижада у жуда катта ижодкорлар билан танишди, бирнече бор Республика телевидениясининг меҳмони бўлиши билан бирга Тошкент шахри мактабларида ўтказилган кеча ва учрашувларда хам актив қатнашди. Бу болалар шоири сифатида кенг омма орасида танилишига олиб келди. Уша йиллар матбуотда шоирнинг насрый асарлар битаётгани ва бу ишда катта ютуқларга эришганлиги ҳақида ҳам анчагина яхши гаплар айтилган эди. Филология фанлари номзоди, шоир Нуритдин Бобохўжаев ўзининг “Образ ва замонавийлик”⁴² мақоласида “очерк ва лавҳа жанрида самарали ижод қилаётган ва катта ютуқларга эришаётган

⁴⁰ “Гунча”, №7 июль, 1979 йил, “Аргамчига қил кувват” шеър, 7 бет.

⁴¹ “Гулхан”, №9 сентябрь, 1974, “Укамга”, “Бирлашган ўзар” шеърлар, 11 бет.

⁴² Бобохўжаев Нуриддин, “Образ ва замонавийлик”, “Наманган ҳақиқати”, 1977 йил.

ижодкорларимиз вилоятимизда анчагина. Улар замонамизнинг улкан ишларини тўғри ва оқилона баён этмоқдалар. Айниқса, Абдуфаттоҳ Ражабов, Ҳабиб Саъдулла, Ғуломжон Акбаров, Аҳмад Турсун, Файзулло Сирожиддинов, Фарход Йўлчиев, Оташ Холмирзаев, Абдураҳмон Отажанов, Абдулла Жалил, Абдулла Абдуғофуров сингари қалам соҳиблари анчагина мақбул очерклар яратдилар,”⁴³ деб ёзганда ижодкор Оташ Холмирзаевнинг насрда ҳам яхшигина ижод қилишини таъкидлаган эди.

Кузатишларимиз ва архив материалларини ўрганиш шуни кўрсатдики, ижодкор жамламасида ўнлаб қиссалар, ҳикоялар ҳаётий лавҳалар борлиги бизни кувонтирди. Унинг архивида “Дилбар”⁴⁴, “Ер остидаги ёқут”⁴⁵, “Биринчи муаллим”⁴⁶, “Мусаффо осмон остида”⁴⁷, “Афғондан қайтган руҳлар”⁴⁸, “Қафтдаги чўғ”⁴⁹, “Қиёмат”⁵⁰, “Тақдир эшиги”⁵¹ каби қиссалари ҳам ўрганишга ва ўқувчилар ҳукмига ҳавола этишга муносиб эканлигини тўла англаб етдик.

Бироқ, бу асарларнинг кўпчилиги жуда долзарб масалаларни кўтарилишига қарамай негадир чоп этилмаган. Бу ҳақда шоир шундай дейди: “Ҳаёт жуда мураккаб, айниқса, иктидор эгалари накадар ноёб, уларга ўз фикр-мулоҳазаларингизни етказишининг ўзи катта иш. Асар ёзилган, аммо уни чоп этириш ўша ўтмишда ҳам, бугун ҳам озоб. Тўғри, жуда ноёб асарлар бўлса ҳам у босилмай қолиши мумкин. Ҳатто, Чингиз Айтматовдек талантли ёзувчининг “Жамила” қиссаси Қирғизистон Республикасининг “Ала Тоо” ойномасида босилмаганлиги хақида маълумотлар бор. Асар Францияда босилгач, сўнг Москва ва Қирғизистонда чоп этишга қарор қилганлар.

Гап бунда эмас, балки асарлар ҳали қиёмига етмагандир. Чунки, адабиётимиз жаҳон миқёсига тўлалигича чиқа олмаётир. Ҳали биз кўп нарсада оркадамиз. Буни тан олмасликка иложимиз йўқ. Шунга қарамай ёзиб қўйилган асарлар, папкаларда чанг босиб ётибди, балки бир кун келиб қадрдон фарзандлар, меҳрибон дўстлар, ёки иктидорли шогирдлар бу асарлар қадрига етар, етмаган тақдирда “шундай асарлар ёзган эканда-а,” дея хурсанд

⁴³ Холмирзаев О., “Дилбар”, қисса, шахсий архив, 10 папка, 1-100 сахифа.

⁴⁴ Холмирзаев О., “Ер остидаги ёқут”, шахсий архив, 12 папка, 20-87 сахифа.

⁴⁵ Холмирзаев О., “Биринчи муаллим”, шахсий архив, 13 папка, 1-76 сахифа.

⁴⁶ Холмирзаев О., “Мусаффо осмон остида”, шахсий архив, 14 папка, 1,165 сахифа.

⁴⁷ Холмирзаев О., “Афғондан қайтган руҳлар” шахсий архив, 16 папка, 1,147 сахифа.

⁴⁸ Холмирзаев О., “Қафтдаги чўғ”, шахсий архив, 17 папка, 1-156 сахифа.

⁴⁹ Холмирзаев О., “Тақдир эшиги”, шахсий архив, 18 папка, 1-256 сахифа.

⁵⁰ Холмирзаев О., “Қиёмат”, шахсий архив, 1-134 сахифа.

бўлар. Бу борада яна кўп гаплар айтиш ва мулохаза хам килиш мумкин. Зеро, адабиёт қонун-қоидалари, бадиияти, унинг элга ва юртга фойдаси хам инобатга олинади, албатта.

Қўйингчи, унинг архивида чанг босиб ётган барча асарлар, халқ оғзаки ижодидан тортиб, ҳали босилиб улгурмаган юзлаб шеърлар ва қисса, ҳикоялар ҳеч бўлмагандага болажонларнинг катта бойлигидир.

ШОИР ТҮПЛАМЛАРИ ХАКИЛАГИ ЎЙЛАР

Шоир Оташ Холмирзаевнинг ҳозирга қадар ўттизта китоби чоп этилган. Уларнинг аксарияти болаларга аталган шеърлардир.

... “Ростини айтишим керак, шеър битганим билан тўплам чиқаришга унча ошиқмадим. Балки, бу шеърларим тўла қиёмига етмаганиданdir. Аммо, тўпламсиз шоир шоир бўлиб танилмаслигини ҳам билардим. Шу боисдан Тошкентга ҳар ойда бориб туардим. Ҳатто нашриётларда ҳам танишларим, қадрдон дўстларим бор эди. 1974 йилнинг баҳор ойларида Тошкентга бордим ва у ерда Анвар Хожи билан учрашиб қолдим. Шеърларимни кўрсатдим. “Яхши, деди у.- тўплам қилиса бўлади”. Шундай қилиб тўплам тайёрладик, аввал “Юлдузча” тўпламида бир даста шеърларим босилиб чиқди, кейин “Осмондаги дарвоза” китобим чоп этилди,»- деб хотирлайди, шоир.

Кўп ўтмай республикамизнинг “Ёш ленинчи” рӯзномасида Сафо Матчоннинг⁵¹ “Ижод давони”⁵² номли мақоласи эълон қилинди. Кейинги даврда болалр адабиётида шеърият ихлосмандларининг хурмат ва эътиборини қозонган Нарзулла Умаров, Музаффар Тўрабов, Оташ Холмирзаев, Қилич Шукурий, Тошпўлат Холматов, Умид Абдуазимова каби ижодкорлар кириб келмоқдаки, улар давр талаби, хаёт тақозоси билан болалар адабиёти олдидаги актуал масалаларни ёритмоқдалар. Шулардан бири Оташ Холмирзаев бўлиб, унинг “Осмондаги дарвоза”⁵² тўплами, болаларимиз қалбига йўл топа олади деган умиддаман,-» деб ёзган эди Сафо Матчон. Бу унинг илк тўплами эди. Аммо шоир бу билан тўхтаб қолмади, ижод қилди, ўқиди, ўрганди ва тўпламлар чиқаришга ҳаракат қилди. Зоро, ҳар қандай замонда “сендан ҳаракат, мендан баракат”, деган нақлга амал қилиш керак, деган ғоя уни тинч ўтиришга қўймасди. Кўп ўтмай “Бизнинг карвон”номли тўплами чоп этилди. Бу тўпламдаги шеърлар ҳам болаларга аталган бўлиб, китобга кенг жамоатчилик, олимлар ўзларининг илиқ фикрларини билдиридилар. Тўғри, айrim холларда шоир шеъриятида соддалик бордай. Аммо бу соддалик болалар адабиётининг муҳим томони эканлигини англаб етиш лозим. Шоир ўша тўпламга кирган битта шеърида давр

⁵¹ Матчон Сафо, “Ижод давони”, “Ёш ленинчи”, 16 апрель, 1975 йил.

⁵² Холмирзаев Оташ, “Бизнинг карвон”, “Ёш гвардия” нашриёти, Тошкент-1978 й.

ёшларининг кувноклиги, бахтиёрлигини кўрсатмоқчи бўлди. Бу шеърнинг номи ҳам “Ўйин”⁵⁴ деб аталади. Мана ўша шеър.

Сотим чалар ногора,
Доирада Нигора.
“Андижон полка”сига
Ўйинга тушар Сора.
Така-тум, тарам-тарам,
Давра олиб кўрамиз.
Ўйин чиқса авжига
Гаштини ҳам сурамиз.
Чапак чалдик барчамиз,
Ўйнамаган қолмади.
Дўстимиз Сотимни-чи,
Кўли асло толмади.
Бизлар жуда баҳтлимиз,
Хушвакт ўтар вақтимиз.
Она юртни севмоқлик
Бизнинг мангу аҳдимиз

Кейинчалик унинг суратли “Момоқаймоқ” тўплами ҳам чоп этилди. Албатта, болалар учун суратли китоблар чоп этиш анча мушкул. Бу ерда шоир, рассом, муҳаррир ва яна кимларнингдир саъй-ҳаракатлари керак. Шунга қарамай шоир бир неча бор Тошкентга қатнади, китобни чоп этиш йўлида уринди ва натижага эришди. Ўнтахина шеърдан иборат бўлган бу китоб тез орада мухлисларини топди. Тўпламга кирган “Дўстлик”, “Баҳор” ва бошқа бир неча шеърлари бастакор Аваз Мансуров томонидан қўшиқ қилинди. Республика телевидениеси таклифига кўра эса бастакор Шермат Ёрматов томонидан куй басталанди ва у раҳбарлик қилаётган болалар хорида ижро этилди. Ўша йили телевидение орқали эшиттирилди. Бу орада шоир Тошкентга боради ва “Гулхан” ойномасининг бўлим мудири Темур Убайдулло билан “Болалар ва ўсмирлар” муҳарририяти кўрсатуvida қатнашади. Телевидениядаги бу чиқишлир ва шоирлар Пўлат Мўмин, Сафар Барноев, Руф Толиб, Султон Жабборовлар билан Тошкент мактабларида ўtkазилган учрашувлар унинг ижодига ижобий таъсир кўрсатди. 1980-90-йиллар шоир асосан болалар учун шеър ёзди. “Юлдузча”, “Бойчечак” каби тўплам-

ларда ўнлаб шеърларини чоп этилди. Ойнома ва рўзномаларда фаол катнашиб, ўша йилларда 30 дан ортиқ Фаргона халқ достончилигига оид илмий мақолалари ҳам эълон қилди.

1990-95 йиллар ичida эса унинг “Пешкўргон олмаси”, “Мактаб-менинг ҳаётим”, “Адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди”, “Довон” номли қиссаси, “Сени доим кутаман баҳор” номли шеърий китоби (лотин алифбосида), 1998 йилда шоир Робиддин Исҳоков билан ҳамкорликда “Мустақиллик болалари” каби шеърий ҳамда “Пешкўргон мадҳи” номли қишлоқ тарихига оид китоби чоп этилди.

Шоир шу йили Пешкўргон ва пешкўргонликлар ҳақида “Ҳамқишлоқлар” номли очерк ва лавҳалар китобини ҳам чоп эттириди. Бу китоб шуниси билан характерлики, шоир-ёзувчи ўзи туғилиб ўсган она қишлоғининг мард, жасоратли кишилари ҳақида дилдан ёзади. Бу унинг ҳамюрглари ҳаёти ва уларнинг катта меҳнатига берган фарзандлик қарашлари ҳамда баҳоси эди.

Шоир шу йиллари поромонлик шоирлар Робиддин Исҳоков ва Мурод Тиллоларнинг “Ҳайқирик”⁵³ ва “Ўнғор қўшиклари”⁵⁴ китобларига муҳаррирлик ҳам қилди. Бу унинг муҳаррир сифатида қилган илк ишлари бўлишига қарамай китобхонлар томонидан илиқ кутиб олинди ва яхши баҳо берилди. Ҳозиргача у йигирмадан ортиқ ёш шоирлар китобига муҳар-рирлик қилди. Улардан Дилдора Исмоилова, Турсуной Ортиқова, Марҳабо Қосимхўжаева, Навбаҳор Хайдарова, Расул Бек, Дилноза Абдуғаниева, Раҳмонберди Нарзуллаев, Азиза Неъматова, Шукур Жаббор, Зулфия мукофоти совриндори Ҳулкарой Сулаймонова, “Келажак овози” кўрик-танлови совриндори Хуршида Нишанова, Зулфия номли Давлат мукофоти Республика босқичи қатнашчиси Феруза Мурадова, “Янги авлод” кўрик-танлови совриндорлари Садоқат Одилова, Юлдуз Усмонова, ижодкор-тадбиркор кўрик-танлови соҳиби Саида Сидиқова, Азиза Дадамирзаева каби ўнлаб ёшларни кўрсатиш мумкин. Буларнинг бари шоир ва ёзувчи Оташ Ҳолмирзаевнинг кенг қамровли ижодкор эканидан далолатдир. Зоро, шоир чекка бир қишлоқда яшаб, адабий муҳит ва шароит танқислигига қарамай, ўнлаб китоблар чоп эттириган ва папкаларда ҳали чоп этилиши кутилаётган асарлари анчагина эканлиги бизни қувонтириди. Биз ушбу изланишимизда унинг ижоди қайси

53 Исҳоков Робиддин, “Ҳайқирик” шеърлар, “Наманган” нашриёти, 1997йил.

54 Мурод Тилло, “Ўнғор қўшиклари” “Наманган” нашриёти, 1995йил.

йўналишда борган, қандай мавзуларда ёзган ва ижод қилган, қайси мавзу унинг асосий ижодини белгилаган каби саволларга ҳам жавоб изладик.

Шоирнинг илк китоби юкорида қайд этганимиздек, “Осмондаги дарвоза”деб аталиб, у кичик ва ўрта ёшдаги болаларга аталган. Мавзу болалар ҳаёти, уларнинг Ватанга, она қишлоғига ва буюк алломаларга бўлган муносабатидан иборатдир. Ундаги “Кичик уста”, “Орзу”, “Ошпаз”, “Солдат бўлгим келади”, шеърлари асосан ёшларни меҳнатга, уни севишга чорлайди. Шоир “Уста” шеърида:

Бизнинг ёш уста
Ҳар ишга кодир.
Меҳнатни севган,
Бўлар баходир,

дея хулоса қиласди. Демак, меҳнат ҳар қандай шароитда шон-шараф иши эканлигини ўқтиради. Ёки шоир “Ошпаз” шеърида шундай сатрларни битади.

Менинг акам катта ошпаз,
Оқ қалпоги бошида.
Эгнида оқ халати-ю,
Шогирдлари қошида.

У пиширган овқатлардан,
Еган оғиз ёғ бўлар.
Доим уни мақташганда,
Менинг кўнглим чоф бўлар.

Шоир ҳақ. Ҳар қандай инсон ҳунар ўрганиши ва ана шу ҳунари билан юртига ҳалол хизмат қилмоғи керак. Бу шоирнинг ҳикмати. У барчани ҳунар ўрганишга ва шу ҳунар орқали обрў ва эътибор топиши мумкин эканлигини ўқдирав экан, бу ҳаёт фалсафаси эканлигига тан бермай иложимиз йўқ.

Тўпламда дўстлик, одамийлик, ахлоқ ва одобга бағишлиланган шеърлар ҳам анчагина. Зоро, болалар адабиёти, бола тилидан ҳаётимизда учраган айрим камчиликларни ҳам айтиши ва шу орқали таълим-тарбияга ўз ҳиссасини қўшиши табиий.

Бу борада унинг “Бешни бешга қўшолмай”, “Ўқув қуроллари мажлиси” каби шеърлар болани билим олишга ҳамда ўқув қуролларини яхши сақлашга ундовчи асарлар бўлиб, бу асарларда қўтарилиган масалалар ўша даврнинг муҳим мавзуларидан эди.

Бешни бешга құшолмай,
Саттор тишлиар бармоғин.
Айтгін неча бүлар деб,
Туртиб құяр үртогин.

Ушбу сатрларданоқ шоир Саттор каби болаларнинг билимсизлигидан кулади. Уларни барча фан қатори хисоб дарсидан ҳам билимдөн бўлишга чорлайди. Ёки, юқорида айтиб ўтганимиздек, “Ўқув қуроллари мажлиси” шеърида шундай сатрлар бор:

Барча синф қуроли,
Бир синфга бўлди жам.
Раислик қилди китоб,-
Сўз сумкага дер шу дам,
Сумка бир оз эгилиб,
Минбар сари олди йул,
Адҳам деган боладан,
Сўз бошлади жуда мўл.

Шоир шу билан тўхтамайди. У Адҳам каби болаларнинг ўқув қуролларини ёмон тутаётгани, улар лой, чангга беланиб кетгани ва охир оқибатда тез кунда тугаб битаётганлиги ҳақида қўйиниб гапиради. Айни, китоб, дафтар, ручка ҳамда резинкалар нолиши қалбга бориб етади. Шоир шеър охирида ўз хulosасини шундай ифодалайди.

Қани Адҳам кабилар,
Мактабларда бўлса оз.
Ўқув қурол кўп яшаб,
Бўлар эди жуда соз.

Шу мажлисда қатнашиб,
Хулоса қилиб қайтдим.
Ўқув қурол мажлисин,
Шеър қилиб сизга айтдим.

Ушбу тўплам ҳақида сўз айтган олим Сафо Матчон: “Тўпламга кирган асарлар ўз гоявий мазмуни ва тасвир услуби билан жажжи китобхон тасавуруини бойитади, ҳиссиётига таъсир этади Хулоса қилиб айтганда “Осмондаги дарвоза” болалар учун шубҳасиз яхши тухфа бўлди”,⁵⁵ - деб ёзганда ҳақ эди. Биз ҳам олим

⁵⁵ Сафо Матчон “Ўша мақола”.

фикрларига қүшилган ҳолда бу тұплам шоирнинг илк китоби бўлишига қарамай, яхшигина ютуғи деб айта оламиз.

Тұғри, шоир шеърларида ҳали мөттеги етмаган мисралар ҳам бор. Бирок бу унинг ижод йўлига тўсик бўлолмайди. Зеро, хар қандай ижодкор ҳаётида илк тўпламлари жузъий камчиликлардан ҳоли бўлмаган.

“Поэзия,- деб ёзганди олим Очил Тоғаев “Ижод ва идрок”⁵⁶ китобида,-қалбга яқин ғоят нозик ҳамда қудратли кучдир. Нозиклик ва қудратлилик-бир-бирига зиддиятли бу икки тушунчани айни бир вақтда ўзида мужассамлаштирган поэзиянинг сехрли кучи улкан ижтимоий мазмунни юксак нафосат ва назокат билан жозибали ифодалашдир. Хўш, болалар адабиётидачи? Бу борада шуни айтишимиз керакки, болалар учун яратилаётган барча асарлар қалбга яқин, ғоят нозик ҳамда қудратли куч бўлиши билан бирга, бола тилидан содда ва равон терзда айтиладиган катта қўшиқдир”.

Шу нуқтаи назардан қараганда Қудрат Ҳикмат, Зафар Диёр каби болалар шоирлари катталар шеърияти каби бола дили ва тилидаги гапларни ёзиши ва улар дилига етказа олиш борасида ибрат намуналарини кўрсатган эдилар.

Шу билан бирга юқорида зикр этилганидек поэзия сехри билан бола дилини қуроллантира олишдек катта қобилият керак эди. Албаттга, бу борада шоир Оташ Ҳолмирзаев ҳам ўз тенгқурлари Йўлдош Сулаймон, Турсунбой Адашбоев, Анвар Обиджон, Сафар Барноев, Султон Жаббор, Рауф Толиб, Абдураҳмон Ақбар ва бошқа ижодкорлар сингари болалар адабиёти сарчашмаларига чукур шўнғиб боради. Бу унинг 1978 йилда чоп этилган “Бизнинг карвон”⁵⁷ тўпламида яққол кўзга ташланди. Унинг бу тўпламга кирган шеърлари ҳам ҳар галгидек она-Ватан, юрт тарихи, ахлоқ ва одоб, меҳнат, болаларнинг баҳти ҳаёти, дидактик қараашлар акс этиб, ўша давр болалар ҳаётини чукур шеърий таҳлил этади. Тўплам “Она юрт авлодимиз” шеъри

⁵⁶ Очил Тоғаев “Ижод ва идрок”, адабий-танқидий маколалар китоби, Фаур Ғулом номидаги Адабиёт вав санъат нашриёти, 1982 95-бет.

⁵⁷ Ҳолмирзаев О., “Бизнинг карвон”, шеърлар, муҳаррир Сафар Барноев, “Ёш гвардия” нашриёти, Тошкент 1978 й.

билан бошланади. Шоир бу асарида бепоён юртимизда юздан ортиқ миллат ва элат болалари иноқ ва құвноқ яшаётгандыларини тараннум этади.

Биз үртоқмиз,
Биз иноқмиз,
Биз ўн бешта боламиз.
Күришмасак бир кун агар,
Софинишиб қоламиз.

Шоир ҳақ. Дунё битта, халқлар күп. Улар инок ва шодмон яшасаларгина катта ютукларни құлға киритишлари мүмкін. Бугун Афғонистон, Чеченистан ва бошқа ҳудудларда уриш кетаётгандын да бейіб болалар ҳалок булаётгандын бу күнларда барча-барчани тинчлик ва тотувликка чорлаш нақадар зарур. Демек, бу шеърлар бугун ҳам ўз күчини йүқтотмаган да ҳамма инок да дүст бўлиб яшамоғи зарур.

“Замон-деб ёзади олим Озод Шарофиддинов ўзининг “Истеъдод жилолари”⁵⁸ китобида, адабиёт зиммасига умумий вазифалар юклайди. Ҳар қайси шоир ва ёзувчи бу вазифаларни ўз иқтидорига кўра белгилаб олади”. Олим ҳақ. Шоир Оташ Ҳолмирзаев ҳам замон шоири. У ўз замонасининг бонгига қулок тутади, унинг қундалик жараёнинг ҳамоҳанг шеърлар битади.

Шоирга шу нұқтаи назардан келиб чиқиб, баҳо берадиган бўлсак, унинг ўша даврда ёзган шеърларида замонасозлик ҳам ўрин олган эди. Шунга қарамай аксарият шаеърларида у юрт мадҳига, ахлоқ ва одобга, тарихимизга эътибор беради. У ўзининг кўпгина шеърларини юрт фаровонлиги ва халқнинг кўтаринки рухи, бунёдкорлигига бағишилайди. Халқ баҳти ва фаровонлиги йўлида қилинган ҳар кандай самарали меҳнат илиқ сатрларда кўйланади.

“Шоир,-деб ёзади олим Иброҳим Ҳақкул “Камол эт касбим” рисоласида,-халқ назаридаги одам. Унинг кўпчилик билан учрашуви ҳам, эл олдида шеър ўқиши ҳам, ҳар томонлама синов,” Дарҳақиқат рост, Оташ Ҳолмирзаев ҳам бу йиллар давомида жуда кўп марта Тошкентга борди, ёзувчи Худойберди Тўхтабоев, Тохир Малик, Шукур Ҳолмирзаев, Ҳабиб Саъдулла, Тохир Қаххор,

⁵⁸ Озод Шарофиддинов, “Истеъдод жилолари”, Гафуров Гулом нашриёти. -Тошкент-1978, 22-бет.

Ўзбекистон халқ ёзувчisi
Шукур Холмирзаев билан

Ўзбекистон халқ ёзувчisi
Тохир Малик билан

Ижодкорлар (чапдан) Курбонали Тўлабоев, Мусо Акмал, Рустам Уммат,
Бокий Мирзо, Оташ Холмирзаев, Исокҷон Нишонов, Темур Бек, Иброҳим
Махкамлар

Куролдошлар билан

Набирам Жасур Сатимов билан

Оилам ва набираларим

Набиралар ва аёлим Муборакхон билан

Набираларим Азизбек ва
Мироббослар билан

Достончи Рассок бахши ва унинг
ўғиллари

Болалар шоири Турсунбой Адашбоев, олим Бахтиёр Исхоков ва ўғлим
Бахтиёр Отамирзаевлар даврасида

Шоирлар Робиддин Исхок, Қозоқжон Махмуд, Қаноат Мехмонлар билан

Ижодкорлар Рустам Уммат ва

Темурбеклар билан.

Шохимардонда

Шоир 115-мактаб-интернатда үтказилган ижодий кечада

Ижодкор шоирлар Темур Убайдулло, Бузрук Соттий, Қодир Малик ва
дүстлари даврасида

Самарканд саёхатида ўқувчилар ва халқ артистлари Толиб Каримов ва
Эркин Комиловлар билан

Чорток туманидаги 25-үрта мактаб ўқувчилари
шоир Темур Убайдулла ва Оташ Холмирзаевлар билан

Олимлар Алихон Ҳалилбеков, Махмуджон Маъмуроғ, журналист
Махамаджон Тожидинов, ижодкор ўқитувчилар Абдугофур Ҳамдамов ва
Курбонали Тўлабоевлар билан

Баликли кўл. Шоир Ҳамроқул (чапдан) Аскар, ижодкорлар Мўмин,
Темурбек, Тўра Мирза ва Оташ *Холмирзаевлар*

Хожиакбар Шайхов, Нормурод Нарзуллаев, Тўлкин Илхомов, Собит Ғофуров, Маҳмуд Муродов, Хуршид Даврон, Наримон Орифжонов, Темур Убайдулло, Анвар Ҳожи, Султон Жаббор, Эркин Қамбар каби ўнлаб шоир ва ёзувчилар билан мулоқатда бўлди ва улар билан бирга Тошкент шаҳридаги мактаблар, олий ўқув юртларида учрашувларда қатнашди. Болалар шоири Пўлат Мўмин, Сафар Барноевлар иштирокида бўлган учрашувларда шеърлар ўқиди, республика телевидениссиning “Ёшлилар ва болалар” кўрсатувларида чикишлар қилди.

Айниқса, республика иқтидорли ўқувчилари билан биргаликда қилган чикишлари ҳамкишлоплари қалбида чукур из колдирди.

Бу эшиттиришда ўзи раҳбарлик қилаётган 25-ўрта мактаб ўқувчиси Илхом Ахроров ҳам иштирок этди. У ўзининг шеърий машқларини ўқиганда қувонди, уларга оқ йўл тилади.

Бу албатта, шоир ижодида ижобий ўзгаришлар ясади. Шеърдан-шеърга юксалди. Шоир бир шеърида шундай ёzáди:

Куёш бўлиб ширмон нон,
“Тандир”узра тин олди.
Ҳатто окшом шафағи,
Нури кетиб жим колди.

Ўғлим Анвар талпинар,
-Дада, уни олиб бер
Жон дадажон, дўплимга,
Иссик бўлса солиб бер.

Шу пайт қуёш ҳам аста,
Қир ортига йўқолди.
Ўғлим бўлса ҳайрон дер:
Кулча нонни ким олди?

Шеърда болаларимизнинг содда интилишлари, уй-фикрлари тараннум этилган. Албатта, қуёш бу нон каби азиз. Бироқ, бола дилида у ҳақиқий нон. Уни дадасига олиб беришни илтимос қиласди. Аммо, қуёш ўз ўки атрофида айланади. Буни бола тўла англаб етмагандай. Йўқ, англаган, аммо унинг ўйларида бу нон-қуёш чиройли ҳамда гўзал. Унга интилиш бор. Ана шу нарса

шоирни уйлантиради, ёшларни билиш ва билим олишга ундаш иштиёқи ётади.

Унинг шеърларида айниқса, меҳнат мавзуси катта ўрин олган. Унинг “Аргамчига кил мадор”, “Гулзорим”, “Ёрдамчи”, “Бирлашган ўзар”, “Яйлов”, “Пиёз”, “Сабзи”, “Бедазор”, “Қўзи-чоқ-пойпок” каби шеърлари ана шу мавзудадир.

Унда шоир болаларга меҳнат баҳт калити эканлиги ва шу баҳтни топиш учун тинмай меҳнат қилиш кераклигини уқтиради. Унинг “Бедазор” шеърида шундай сатрлар мавжуд.

Боғчамизга сепдим беда,
Кўм-кўк бўлди, хушбуй жуда.
Қўзичогим яйраб еди,
Чигирткалар сайраб деди:
-Оҳ-оҳ беда,
Воҳ -воҳ беда.

Шеър бир қарашда жуда содда. Аммо унда болани беда сепиши орқали меҳнатга, табиатни асрашга ва гўзалликка ундаиди. Гўзаллик эса инсониятни, қўйингчи дунёни асраши ўқувчига уқтирилади. Бундай шеърлар китобда жуда кўп.

Шоир Оташ Холмирзаевнинг навбатдаги китоблардан бири бу “Адабиёт дарсларида ҳалқ оғзаки ижоди”⁵⁹ деб аталади. Албатта, биз юқорида зикр этганимиздек, шоир нафақат шоир, у фольклорист ҳам. У ёшлигиданоқ ҳалқ оғзаки ижоди материалларини тўплаш иши билан шугулланган. Шу билан бирга мактабларда рус, ўзбек тили ва адабиёти фанидан дарс берди. Бу уни методик ҳамда ҳалқ оғзаки ижоди бўйича ўнлаб мақолалар, рисолалар чиқаришга ундарди. У биргина 1970-80 йиллар давомида икки марта Республика, тўрт марта вилоят ва ундан ортиқ туман педагогик ўқишларида, йил ўқитувчиси кўрик-танловларида иштирок этди, ижодкор ўқитувчи сифатида қадр топди.

Шоир архивини кўриш жарёнида шунга амин бўлдикки, ўша йилларда айниқса, туман рўзномаси “Меҳнат байроби” саҳифаларида элиқдан ортиқ ҳам методик, ҳам илмий мақолалари чоп этилган. Шунингдек, бундай мақолалар “Ўзбек тили ва адабиёти”, “Адабий мерос” ҳамда Ҳамид Сулаймон номли Кўлёзмалар институти ахборотномаларида ҳам чоп этилди. Уларда кўтарилиган ва қаламга олинган мавзу битта, у ҳам бўлса, ҳалқ оғзаки ижодидек катта бойлигимизни ўқувчилар онгига сингдиришдан иборатдир. Рисолага филология фанлари доктори, тилшунос олим

⁵⁹ Холмирзаев О. “Адабиёт дарсларида ҳалқ оғзаки ижоди”, Наманган - 1991 йил

Бойкўзи Турдалиев, доцент Тожибой Фозибоев ва Дехқонбой Қозоқовлар тақриз ёзганлар.

Рисола кириш, дарсга тайёргарлик, халқ оғзаки ижоди жанрлари, ҳамда “Чамбил қамали” достонини ўтиш жараёнлари мисоллар асосида кўрсатилган. Шунингдек, рисолада кейинги ўн йилликлар даври методикаси тўла ва атрофлича ёритилган. Бундан кўриниб турибдики, шоир нафақат шоир, у адабиётшунос олим, халқ оғзаки ижодиётининг толмас тарғиботчиси ҳамdir.⁶⁰

Кейинчалик унинг “Мактаб-менинг ҳаётим”⁶¹ номли илмий-педагогик рисоласини ҳам чоп этирди. Асарни тўла тақриз қилган ва унга сўз боши ёзган олимлар ва журналистлар Маҳмуджон Маъмуроев, Темур Бек, Мухаммад Валилар - ”асар шоир Оташ Холмирзаевнинг ўттиз йиллик хизматлари ҳақида,”⁶² деб ёзганларида юз фоиз ҳақ эдилар. Китоб шоир ва педагогнинг мактаб ҳақидаги ўй-фикрлари асосида бошланади. “ахир биз ўқиган, биз таълим-тарбия олган ўша йиллар аллақачон тарихга айланган. 1957 йилда қишлоқдаги 17-ўрта мактабни тугатиб, Фарғона Давлат муаллимлар олийгоҳининг рус тили ва адабиёти куллиётига ўқишга кирдим”⁶³, деб ёзади муаллиф.

Хўш, кейин нима бўлди.? Асар ана шу саволга жавоб беради ва ундаги “Сенга интиламан”, “Ўқитувчи қасамёди”, “Таянч нуқта”, “Ҳикматлар сандиги, ёки “Ҳаёт сабоғи”, “Ўқитувчига юз маслаҳат”, “Тарбия ҳақида болаларга юз насиҳат”, “Тарбиявий шеърлар” каби бўлимлар бизни ахлоқ ва одоб тарбиясининг муҳим ороллари сари етаклайди, ўқиган ҳикматларингиз тўртликлар ва танқидий шеърлардан ором оласиз.

Тарбия ҳақида болаларга берилган юз насиҳатнинг бари тўртликлардан иборат. Бу асарлар асосан Хайёмона тарбиявий сўз айтиш йўлига қурилган. Келинг, шу ерда ана шу рисолага кирган тарбиявий тўртликлардан мисоллар келтирайлик.

Киморбоз боладан,
азоб қоладур.

Бор молин совурса,
Ота ёнадур.....

***

Бу фалак ким билар феъли бошқача,
Тебратар дала-ю, тогу тошгача.

⁶⁰ Маллаев Н.М, “Ўзбек адабиёти тарихи”, 200-бет Тошкент, 1972 йил.

⁶¹ Холмирзаев О. “Мактаб-менинг ҳаётим”, илмий-педагогик рисола, Наманган-1992йил.

⁶² Ўша асар, 3-5 бетлар,

⁶³ Ўша асар, 6 бет

Умрингни ўтказма, бехуда, бекор,
Комига олади қари, ёшгача.

***

Коинот сиридан огох бўл банда,
Қўлингга қарату қил уни жанда.
Ҳолва деб оғизни чўчитиб бўлмас,
Билимга мукка туш, қилмагин канда.

***

Лойдан уй қурасан, эй, осий банда,
Билмайсан, бу лойга қоришган инсон.
Ўлмаклик ҳаммага отадан мерос,
Бир куни лоймисол қоласан инон.

Шоирнинг бу рисоласи шоир ҳаётининг 35 йилик якуни, педагог сифатидаги қарашлари. Китобга кирган юз ҳикмат ҳам анчагина мукаммал, ўрганса ва ўқиса арзигулик гаплар бор. Тарбиявий шеърлар бўлимига кирган асарлар ҳам анчагина маъқул шеърлар. Ундаги “Халқ оҳангидা”, “Сенга айтганларим”, “Фийбатчиларга”, “Шалоқлар”, “Яхшилар омон яшанг”, “Пешкўргонлик Норхўрозд”, “Биз яратган замондан” каби шеърлар тарбиявий аҳамияти билан жуда муҳим.

Шоир ижодида муҳим ўрин эгаллаган китоблардан яна бири “Пешкўргон олмаси”⁶⁴ шеърлар тўпламиди. Бу асарлар тўлалигича болаларга аталган шеърлар бўлиб, бу тўпламни дунёга келишига Мирзо Бобур номли давлат хўжалиги раиси Исоқжон Исмоилов, филология фанлари номзоди Маҳмуджон Маъмуроев, фан номзоди, шоир Жўра Раҳимларнинг катта ҳисссалари бор. Беш босма табоқдан ташкил топган бу китобга юздан ортиқ шеърлар киритилган.

Шеърларни мавзулари бўйича таҳлил қиласиган бўлсак, асосий мавзу она қишлоқ, унинг меҳнаткаш кишилари, юрт шоншарафи учун курашаётган қаҳрамонлардир. Шоир нигоҳидан ҳатто қишлоқ марказидан оқиб ўтаётган зилол сувли Қорасув, Кашибек ариқлари, ажойиб оромгоҳ Балиқлиқўл, Пешкўргоннинг ранго-ранг олмалари, кирлари-ю, сабзавоткор дехқонлари ҳам четда қолмаган.

⁶⁴ Холмирзаев О. «Пешкўргон олмаси», шеър, эртак ва достон, сўз боши Жўра Раҳимники, муҳаррир Собир Турғунов, тақризчи Маҳмуджон Маъмуроев.

Китобга кирган шеърлар орасида табиат ва табиатнинг бир бўлаги бўлган қушлар тараннум этилган. Зеро, қуш табиат инъоми. У ҳаётимиз кўрки. Уларсиз бу ҳаётнинг қизиги ҳам йўколади. Шу нуқтаи назардан биз доимо ёшларимизга қушларни асраш, ардоқлаш, керак бўлса кўпайтириш чораларини ўргатиб боришимиз даркор. Давлатимиз томонидан ташкил этилган жуда кўп кўрикхоналар ҳам табиат жонзотларини кўпайтириш йўлида хизмат қиласи.

Шоир эса ана шу табиат шайдоси сифатида қушлар жонкуяри, керак бўлса улар тилидан сўзлайди. Болаларни қушларни севишига ундайди ҳам

Тўрқовокда бедана,
Басма-басга сайрайди,
Бобом белин дол тутиб,
Ёш боладек яйрайди.

-Қалай, дея тамшаниб,
Атрофига боқади.
Беданага шу онда,
Минг бир жонин қоқади.

Мен ҳам оғзим очилиб,
Беданага боқибман.
Бобом суяр, эркалар,
Беданадек ёқибман.⁶⁹

Шоирнинг “Каклик”, “Читтак”, “Бургут”, “Қаркунок”, “Булбул”, “Попишак”, “Турналар”, “Лайлак”, “Қалдиргоч” каби ўнлаб шеърлари бевосита қушларга бағишлилангандир. ⁶⁵ Бу яхими, ёмонми? Албатта, яхши. Зеро, болада қушларга бўлган муҳаббатни уйғотиш шоирларнинг асосий вазифаларидандир. Зеро, болалар ҳаёти ҳам қушлар мисоли кувноқ ва шаддоддир.

Бугина эмас, китобда ёшларимизнинг кувноқ ҳаёти, уй-фирклари, келажакка бўлган ишончи ҳам кувноқ, болаларбоп сатрларда ифода этилган. Ёки табиат манзаралари, она-юрт гўзаллиги мавзуларига ҳам кенг ўрин берилган. Шоир бир шеърида юрт гўзаллигига шундай таъриф беради:

Тоғлар томон йўл олсан,
Қамашади кўзларим.

⁶⁵ Холмирзаев О. “Пешкўргон олмаси”, Чорток -1992. 25-27 бетлар

Пар тұшақдай майсалар,
Ел силайди юзларим.

Кенг майдонда қүш үтов,
Боғлиқ туар от-улов.
Тош үчөкда қайнар чой,
Қозонда пишар палов.

Зайнаб хола гүшт кесиб,
Тайёрлайди кулчатой.
Қирғогига түш уриб,
Үйнаб оқар пастда сой.

Шеър шундай давом этиб, охир-оқибат, гүзәл яилов қирғиз ва
ўзбек халқларининг катта бойлиги, дўстлигимиз куйланади.

Үтин ёриб үчөкда,
Нор пиширап кабобни.
Қирғиз чермак черганда,
Ўзбек чалар рубобни⁶⁶

Ёки шоир яна бир шеърида қуёш ҳақида жажжи болажоннинг
катта фикрларини топади. “Қишда қуёш күрінмас” шеърида у
шундай сатрлар битади:

- Қаёққа кетди қуёш,-
Дейди ҳайрон Бойдеда.
Ё беркиниб олдими,
Айтинг дейди, ҳой деда!

-Чарчаганда таътилга,
Чиқар ҳар қиши қуёш ҳам.
Ёзда иссик берай деб,
Африкада олар дам.

Оддий шеър, аммо унинг фикрлар мажмуасида қандайдыр
жавоб топишга, бола қалбини ризо қилувчи фикр үйғотишишга
уринишилар бор. Бу шоирнинг китобдаги асосий мавзулари эмас,
ундаги асосий мавзу бу тарбия масаласидир. Зоро, инсонга
дунёвий, ҳаётый ва диний тарбия бермай туриб, камолот

⁶⁶ Холмирзаев О.“Пешкүргөн олмасы”, 38-бет.

чўқкисига олиб чиқиб бўлмайди. Бу фалсафа. Бу борада у “Раҳмончи-тўполончи”, “Хув бола-кув бола”, “Бизнинг Омон” каби асарларида ана шу масала-тарбия масаласи асос қилиб олинган.

Тўғри тўпламга кирган барча шеър ва эртаклар ҳам бир меъёрда эмас. Уларнинг кўпларида ҳали пишиб етилмаган сатрлар, такрор, оч қофиялар бисёр. Бироқ шунга қарамай шоир ижодида бу тўплам катта ютуқ. У ўзбек болалар шеъриятида ўз ўрни ва мавқеига эга.

Бу унинг “Кичик чўпон”, “Бузоқчам”, “Полизда”, “Озода қиз озода”, “Қовун сайли” каби уйноқи ҳамда қувноқ шеърларида ҳам баралла кўринди. У энди шеъриятнинг барча сир-асрорларини билган ҳамда болаларбоп яхши шеърлар битаётган шоирга айланди. Шоир ўзининг “Кичик чўпон” шеърида қуйидаги мисраларни тузади:

Дилшод кирди беш ёшга,
Аммо қўлда гаврони.
Подадар яйловга,
Дилида йўқ армони.

Ўт-ўланлар тиззада,
Минган кичик новдани.
Бошида оқ қалпоғи,
Суяр шундай лаҳзани.

Маърашарди қўй-қўзи,
Ёш чўпонни кўрганда.
Кўринмайди ўзи ҳам,
Ўт ичидар юрганда.

-Курей, қурей деса у,
Чопиб келар қўзилар.
Ликкиллатар думларин,
Бўри мисол тозилар.

Бизнинг кичик чўпоннинг,
Овулида донғи бор.
Ҳар тонг ҳайдар подани,
Ўз ишидан баҳтиёр.⁶⁷

Тўплам ҳақида хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Оташ Ҳолмирзаев болалар шоири сифатида бу тўплами билан озми-

⁶⁷ Ҳолмирзаев О., “Пешкўргон олмаси”, Чорток-1991 й.

күпми ютуққа эришди ва болалар адабиётида ўз ўрнини топди. Шу китобга кирган “Раҳмат болам” шеъри эса бошланғич синф дарслигига кирилди.

Болалар ҳаётидан олиб ёзилган яна бир тұплами “Мустақиллик болалари” деб аталади. Ўз даврининг машхур болалар шоири Робитдин Исҳоков билан ҳамкорликда яратылған бўлиб, тўплам мундарижасини асосан Ватан, она қишлоқ ва унинг қувноқ болалари образи эгаллаган. Шоир бир шеърида:

Мен асли пешқўрғонлик,

Бир қишлоқи боламан.

Бошида оқ дўпписи,

Чотқол тоғли бўламан,⁶⁸

дейди. Бу билан у она қишлоғи Чотқол тоғлари этакларида жойлашганлигига ишора қиласди. Шу боис ҳам жуда кўп шеърларида тоғ, яйлов, табиат гўзаллиги кенг ўрин олган. Тўпламнинг яна бир ютуғи шундака, шоир шеърлари икки алфавитда берилган.

Бу бугунги кун янги ўзбек алфавитини ўрганувчилар учун ҳам катта қулайликдир. Китобга кирган “Ўзбекистон байроби”, “Мустақил она юртим”, “Туркистон фарзандлари”, “Созсой” каби шеърлари мустақил юртимизни шарафласа, “Ой билан сухбат”, “Баҳор”, “Полизда” каби асарлари эса она-табиат ҳақидадир. Бу дунёning барча куй-қўшиғи ҳам, гўзаллиги ҳам она-Ўзбекистон шоир таъбири билан айтганда она қишлоғи эканлигига барчани ишонтиради.

Сой тошидек полизда,

Қовун ётар юмалаб.

Торвузлари ариққа,

Кетар баъзан думалаб.

Ха, торвуз ва қовунларга бой, гўзаллик ва тўкинлик юрти бу Ўзбекистон- гўзал Туркистондир.

Билим сири бир чашма,

Билмакка доим ташна.

Улғайгин дейман-яша,

Туркистон фарзандлари.⁶⁹

У китоб хотимасини Туркистон деб аталмиш катта юртнинг фарзандлари ён улар олиб бораётган улкан ишларга қаратади. Умуман шоир бу тўпламида танлаган мавзу, ҳамда бу мавзуларни очиб беришда катта ютуқларни қўлга киритган.

⁶⁸ Холмирзаев О., “Пешқўрғон олмаси”, Чорток-1991 й.

⁶⁹ Холмирзаев О., “Турон оҳанглари” шеърлар, мухаррир Дилором. Наманган. 1997.

Шоир катталар учун ҳам жуда кўп асарлар битган. Унинг “Турон оҳанглари”, “Сени доим кутаман баҳор”, китоблари ана шу йўлдаги уринишларидандир. Шоир “Турон оҳанглари” китобини асосан Туркистон ва унинг буюк халқлари бирлиги ва Турон заминида яшаётган ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман, тоҷик, корақолпоқ каби миллатларга бўлинниб кетган халқлар тарихи, табииати, қилаётган ишларига багишланган.

Шоир китобнинг илк бетларида ёқ она Туркистон ва унинг халқларига бирлашишга даъват этади. Фақат бирликкина барчани, Туркистон халқларини оғат ва балолардан сақлай олишига ишора қиласди.

Она турк йиглайди,
Йиглайди армон,
Тариқдек сочилган туркнинг авлоди.
Бугун бўлинмоқда жамики жаҳон,
Минг бўлак бўлмоқда туркнинг аждоди.

Минг бўлакка бўлинган бу авлодлар энди нима қилмоғи зарур? Қандай йўл тутса, бу буюк Турон яна аслига қайтади? Бу саволлар шоирни қийнайди ва жавоб излайди. Унинг “Орол”, “Туркистон”, “Туркнинг аёли”, “Орзуга айб йўқ”, “Куй”, “Ишонч” ва шунга ўхшаш ўнлаб шеърлари бевосита шу мавзудадир.

Аму Сир бўйида дилхушлик қолди,
Жангу жадал қолди, ҳатто қон қолди.
Отлар изи қолди, фозиллар сўзи,
Баркашдек товланган патир нон қолди.
Не-не қасрлар-у битиклар қолди,
Ёғийлар қон кечган этиклар қолди.
Ўз юртинг душманга қўшкўллаб тутган,
Бенаво, бедаво хўтиклар қолди

Ана сизга фалсафа. Зеро, Туркистоннинг бўлиниши ўз-ўзидан бўлмаган. Ундаги ички душманлар, сотқинликлар, бу юрг ахлини бўлиб юборган. Бироқ, шоир бу билан тўхтамайди. Унда келажакка ишонч бор

Ҳали кунлар келар буюк Туркистон,
Оlamda ўзини кўз-кўз қилажак.
Ҳали битиб кетар жамики армон,
Буюк Турон эли яна кулажак

Ха, шоир ишончи чексиз. У она юртини, халқларини иноқ-аҳил кўриш йўлидаги орзу ва умидларидан қайтмайди, керак бўлса бу йўлда курашади ҳам.

Тўпламдаги “Додим бордир”, “Бобомга”, “Сим-сим очилмаса....”, “Бўз бола”, “Қалдирғочга”, “Ёшлар қўшиғи” каби лирик шеърлар қўшиқбоп сатрлар тўпламга файз киритган. Уни ҳар томонлама мукаммаллаштирган. Шунингдек, тўпламда халқ қўшиқлари йўлида битилган бир неча асарлар ҳам бор.

Асаканинг арзи бор,
Элга берар нарзи бор.
Мустақиллик тумори,
Битта айтар фарзи бор.

Ёки:

ЎзДЭУ боридир у,
Бойлиги коридир у.
Ўзбекнинг мошинаси,
Гурури, торидир у.⁷⁰

Шоир китоб интиқосида ёзганидек, шоир бўлиш, ўз юрти ва қадирдон кишилар ҳақида шеър битиш, айниқса, қишлоқ шоири бўлишнинг ўзи бўлмайди. У дард билан ёниши, куйиб битиши табиийдир.

“Авесто”, Сугд ёзуви,
Энасой битиклари,
Бирла фахр олганман,
Бир умрга чоғдирман.
Оташдир турк шоири,
Пешқўргонлик бўламан,
Лозим бўлса ардоқланг,
Бўлмаса мен йўқдирман.

Шоир ўй билан, дард билан яшайди, шунга ҳам худога шукур қиласди. Албатта, харқандай инсон хаётида турли-туман воқеа ва ходисалар бўлиши табиий. Жумладан, шоир Оташ Холмирзаев ҳам умри давомида жуда кўп воқеа ва ходисаларни бошидан ўтказди.

“Бир куни туман ҳокимлигига чакириб қолиши, - дейди шоир,- етиб бордим! Ҳоким ўринбосари Илҳомжон Шарипов мени илиқ кутиб олди ва ҳовлидаги кароватда ўтирган икки қиз билан таништирди. Бирининг оти Ҳилда, иккинчисининг оти эса Салима

⁷⁰ Холмирзаев О., шеърлар, “Сени доим согинаман баҳор” янги ўзбек алфавитида, муҳаррир Иброҳим Мусо, “Энг, И.М.” нашириёти-1997 й.

бўлиб, улар Америкадан, аникроғи Нью Йорк шаҳридан келишганди. Учрашдик, сухбат қурдик. Кейин қишлоққа олиб чиқдим. Икки кун халқ оғзаки ижоди ва амалий санъати, тўй ва маракаларни кўрсатдим, кинога олишди. Сўнг, менинг қишлоқ шоири эканлигини билиб, шеърларимдан сўрашди. Бир икки китобимни бердим. Салима ўзбек қизи эди. У 27 ёшга кирган, паст бўйли, кўз-қовоқлари қисикроқ қиз бўлиб, кўп йиллардан бери Америкада ота-оналари билан яшashi, ўзи ҳайкалтарош-рассом эканлигини айтди. Гап орасида лотин алфавитида битта китоб килиб беринг, дея илтимос ҳам қилди. Шоир Иброҳим Мусо билан ҳамкорликда бу китобни тайёрладик”.⁷¹

Шоирнинг юқорида зикр этилган “Сени доим кутаман баҳор” тўплами шундай пайдо бўлди ва Америкага юборилди.

Натижада Хилда Айтман (унинг онаси ношир экан) томонидан “Турон баҳори” номли инглиз ва ўзбек тилларида китоб тайёрланди. Тўпламнинг асосий тематикаси Туркистон ва унинг гўзаллиги, халқлар бирлигига бағишлиланган эди. Албатта, китобда баҳор, ўрик ва бодом гуллари, бойчечак, Наврӯз таомлари ҳам кенг ўрин олган. Шоир ўша тўпламга кирган бир шеърини “Оқ рўмол” деб атайди.

Оқ рўмол ўраган бир аёл келар,
Бир аёл келади ибодир оти.
Хаёй чойшабида ҳар куни тунар,
Бу аёл она турк-буюқ турк зоти.

Шеърни инглиз тилига таржима қилган Салима Уста Курбон қизи, бу туркий ибо ва туркона гўзаллик эканлигини тўғри тушуниб етган.

Шеърнинг ўз маъносини сақлаган ва шу мавзуда жуда гўзал суврат ҳам чизган. Унда оқ дока рўмолга бўй- басти билан ўралган нақадар гўзал қиз образи яратилиб, унинг туриши-ю, кўриниши ҳам кишини ўзига тортади. У ибо, ҳаёй деган миллий- гурурни юксакликка кўтаради. Китобга сўз боши ёзган тарих фанлари доктори, Ўрта Осиё халқлари тарихи бўйича мутахасис Хилда Айтман ҳам шаркона иффат ва одобга юксак баҳо беради. Ўтмишда турк аёллари бўлган Тўмарис, Бибихоним, Нодира, ҳатто Курбонжон додхо номларини келтириб, улар Туркистон халқларининг катта мулки, фахри деб ёзади ва бир шеърни “Туркнинг аёли” шеъридан мисол келтиради.

⁷¹ Холмирзаев О., “Кундаликларим”, 21 папка, 50 сахифа, Бу ҳакида каранг Ҳамкишлоклар” китоби, “Ушалган орзу ” очерки.

Мен биламан туркнинг аёли,
Килич тутиб жангларга кирган.
Ойдек ёниб хусни жамоли,
Она юрт деб отларда юрган.

Хулоса қилиб айтганда “Сени кутаман баҳор”⁷² ҳам инглиз, ва ўзбек тилларида чоп этилган. Ўзбекча “Турон баҳори”, инглиз тилида эса “Айловлю Ўзбекистон” деб аталган. Бу шоир ижодининг катта ютуқларидан деб айтса бўлади.

Албатта, ушбу ўринишларимизда шоир шеърияти, унинг ўттизга яқин китоби хақида муфассал сўз айтиш имконияти чекланган. Биз айрим асарлари хақида фикр айтдик холос. Шоир ижодини шоир, ёзувчи, фольклорист, педагог, журналист сифатида тадқик этиш эса кейинги ишларимиздандир.

ОТАШ ХОЛМИРЗАЕВ – ЁЗУВЧИ

Ёзувчи Оташ Холмирзаевнинг бу борада олиб борган ишлари тўғрисида фикр юритиш учун унинг чанг босиб ётган кўләзмалари билан бироз ўртоқлашмоқ зарур. Зеро, унинг архивида ўнлаб қиссалар, хикоя ва ривоятлар жой олган. У ҳаёти давомида “Мусаффо осмон остида”⁷³, “Афғондан қайтган руҳлар”⁷⁴, “Ер остидаги ёқут”⁷⁵, “Биринчи муаллим қиссаси”⁷⁶, “Довон”⁷⁷, “Қафтдаги чўғ”⁷⁸, “Ҳамқишлоқлар”⁷⁹, “Тақдир эшиги”⁸⁰, “Пешкўрғон мадҳи”⁸¹, каби ўнлаб қиссалар ёзди.

Ёзувчи Оташ Холмирзаев насрда ҳам шеърият каби ўқиб юрган кезларидан бошлаган ва армия сафида хизмат қилган даврида “Уч чаноқ” номли қиссаси ҳарбий рӯзномаларнинг бирида чоп этилган эди. Кейин у “Дилбар” номли қисса ҳам ёзди. Шу билан бирга рус ва ўзбек тилларида жуда кўп хикоялар ёзди ва улар вактли матбуотда босилиб турди.

Шимолий Кавказ ҳарбий округининг “Красное знамя” рӯзномасида унинг “Уч чаноқ”- (“Коробочка”)⁸⁶ асаридан парча-

⁷² Холмирзаев О., “Турон баҳори”, инглиз ва ўзбек тилида, кўләзма

⁷³ Холмирзаев О., “Мусаффо осмон остида”, қисса, кўләзма, 1980 йил.

⁷⁴ Холмирзаев О., “Афғондан қайтган руҳлар” қисса, кўләзма, 1994 йил.

⁷⁵ Холмирзаев О., “Дөвон” қисса, кўләзма, 1996 йил.

⁷⁶ Холмирзаев О., “Ер остидаги ёқут” қисса, кўләзма, 1984 йил.

⁷⁷ Холмирзаев О., “Биринчи муаллим қиссаси”, қисса, кўләзма, 1986 йил.

⁷⁸ Холмирзаев О., “Қафтдаги чўғ” қисса, кўләзма, 1990 йил.

⁷⁹ Холмирзаев О., “Ҳамқишлоқлар”, лавҳа ва очерклар, кўләзма, 1995 йил.

⁸⁰ Холмирзаев О. “Тақдир эшиги”, қисса, кўләзма, 1997 йил.

⁸¹ Холмирзаев О.. “Пешкўрғон мадҳи”кўләзма, 1997 йил.

лар эълон қилинди. Бу асар студентлар ҳаётиндин олингани булиб, унда севги ва муҳаббат куйланади. “Уч чанок” бу пахта төрими дәврида йүналадиган ўйин. Бирок бу ўйин замирида сен и бор. Уч чанок пахтасини ёш аммо, гүзәл Дилобарга берған Соли ўртасида севги куртак отади ва бу йўлдаги уринишлар, кураш асар сюжетини ташкил этади.

Хар галгидек бу асарда ҳам эзгулик ғалаба қиласи. Аммо ўша давр матбуотида чоп этилган бу қисса, китоб холига келтирилмаган.

Ёзувчининг “Мусаффо осмон остида” киссасида эса солдат Рустам ва унинг тақдири ҳикоя қилинади. У оддий қишлоқ йигити, шу билан бирга қадрдан бувисининг якка-ю ягона боласи. Биз асар сатрларига кўз югирирамиз. “Купе эшиги очилиб, проводникнинг уйқуданми, шишинқираган юзи кўринди. Йўғон гавдасини беузр ярим ичкари олиб, юқори полкада ухлаб ётган ҳарбий йигитнинг оёғидан туртди.

-Сержант, туриңг Чорток шаҳрига келдик, -деди у пастда эндиғина чойга ўлтириган йўловчиларга бокиб. Унинг хўрозд тоғисидай юзи товланиб, лабларининг бир бурчидан тилла тишлари йилтираб кетди⁸². Асар шу сатрлар билан бошланади. Сўнг, Рустамнинг кейинги тақдири баён этилади. Асарнинг тили ширин, сюжет линияси ҳам бир меъёрда ривожланади, қизиқарли тўқнашувлар, яхшилик ва ёмонлик ўртасидаги кураш қамраб олган.

ЎзТАГ мухбири В.Бичурин томонидан ёзилган “Қишлоқ ўқитувчисининг хазинаси” мақоласи республикамизнинг барча ойнома ва рўзномаларида чоп этилди. Ўша ерда ёзувчининг ўн табоқ босмадан иборат бўлган бу қиссаси ҳақида фикр юритилиб, асар “Шарқ юлдузи” саҳифаларида босишга қабул қилинганлиги ва ёзувчи Шукур Холмирзаев, яхшигина фикрлар билдирганлиги ҳақида маълумотлар бор. Аммо бу асар ўз даврида чоп этилмади.

“Ёзувчи бўлиш учун ижодкорда беқиёс хислатлар мужассам бўлмоғи зарур. Истебдод, билим, меҳнатсеварлик, замон ва макон туйғуси, закийлик, ботирлик, қатъият, руҳан ва жисмонан поклик, адолат туйғуси, курашчанлик, фидойилик, ҳайратланиш ва

⁸² Холмирзаев О., “Красное знамя”, “Коробочка”, (отрывок из повести) №56 (3150) Ростов, 1963-год.

ёнабилиш қобилияти ва ўнлаб бошқа фазилатлардир”⁸³- деб ёзади Эркин Вохидов.

Дарҳакиқат, Оташ Холмирзаевда бу хислатларнинг кўплари бор эди. Шу билан бирга, у кўп ўқиди, айниқса, чет эл ёзувчиларидан Г.Бичер-Стоу, Э.Л.Войнич, Франсуа Рабле, Жонатан Свифт, Рудольф Эрих, Жюль Верн, Марк Твен, Мигель де Сервантес, Жан-Батист Мольер, Александр Дюма кабиларнинг жаҳон таниган қисса ва романлари унинг суюкли асарларига айланди, ўзи ҳам қизиқарли ҳикоя ва қиссалар ёзди. У ўзи бўлиб ёзди. Ёзувчи томонидан ёзилган сатрлар албатта, уники эди. Ёки машхур шоир Қайсин Кулиев ёзганидек, “Истеъдод қай даражада бўлмасин, барча ўзи бўлиб ёзади, у хеч қачон бошқа ижодкорни тақрорламайди”⁸⁸-деганида хақ эди.

У шоирми, ё ёзувчими, бири, иккинчисини тақрорламаслиги керак. Тақрорланган тақдирида у адабиёт эмас. Кейинчалик бу хикмат ёзувчи учун дастурий амал бўлди.

Ёзувчининг навбатдаги асарларидан бири “Афғондан қайтган рухлар”⁸⁴ қиссасидир. Қисса номидан ҳам аёнки, асар афғон уриши ҳақида. Бироқ бир томони бор. Бу қисса бевосита пешқурғонлик Шавкат Мамадалиев ҳақида. Ҳа, Шавкат афғон урушига боради, аммо баҳтга қарши у тенгсиз курашда ҳалок бўлади. Ўз даврининг муҳим ва долзарб мавзуси. Асар қаҳрамон тилидан ҳикоя қилинади, шу билан бирга барча воқеа ва ҳодисалар онасига ёзилган хат орқали баён этилади. Йўқ, бу сиз ўқиган татар ёзувчиси Одил Кутийнинг “Жўнатилмаган хатлар” қиссасининг тақорори эмас. Умуман бошқача баён этилган қизиқарли қисса.

Асарда шундай воқеалар борки, ўқиб хайратга тушасан, баъзан кўзларингга ёш оласан, киши. Асар қаҳрамони Шавкат ва унинг ҳамқишлоқлари, дўстлари ва бошқа образлар сизни оҳанрабодек ўзига тортади.

Ёзувчи архивида сақланаётган яна бир қизиқарли асар борки, у XX асрнинг 85-92 йиллар орасида бўлиб ўтган бир оиланинг тақдирига бағишлиланган. Бу асар “Қиёмат”⁸⁵ деб аталади. Саргузашт жанрида ёзилган бу қисса ҳаётнинг аччик- чучиги,

⁸³ Вохидов Э., “Итироб”, Илмий маколалар, -Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1992 йил, 192-бет.

⁸⁴ Кулиев К., “О молодых писателях”, “Дружба народов”, 1964. №1.

⁸⁵ Холмирзаев О., “Қиёмат”, қисса, кулёзма, шахсий архив, 25 папка.

мафия деб аталмиш сирли дунёга олиб киради, унинг сираскорини тўлақонли образлар, воқеалар асосида очиб беради. Асарнинг асосий қаҳрамони Олимхон. У савдогар Орифхон ва Жаннатхон опанинг боқиб олган боласи. Бола камлик кўрмай ўсади, турли тоифадаги болалар билан танишади, савдонинг сираскорларини ўрганади. Аммо ҳаёт деган катта мактабнинг сирли сўқмокларида қоқилади, пул учун бор-будини ҳам сотувчи кишилар домига тушиб қолади. Ҳатто онаси Жаннатхоннинг килмишларидан нафратланади. Хотини Ҳафизани ҳам хоким ўринбосари Саид Каримович билан ушлаб олади ва Саид Каримовичу онаси халок бўлади.

Асардаги шиддат, кураш, фоҳишабозлик, санамларгина дам оладиган дачалар, кечириб бўлмас оғатлар, сиз билан биз билмаган кашона гўшаларда айшу-ишрат қилаётган бойваччалар ишидан даҳшатга тушасан киши. Олимхон ва унинг ўгай онаси Жаннатхон опа ва Саид Каримович ўша ёмонлик курбони.

Ёзувчининг “Тақдир эшиги”⁸⁶ саргузашт қиссаси ҳам жуда қизиқарли ёзилган. Унинг асосий қаҳрамони “Бойнинг ўғли” Мирзаҳол. У оиласи билан 1934 йилда Украянанинг Херсон вилоятига сургун қилинади. Аммо уруш уларни ўз юртларига қайтаради. Бироқ бойнинг ўғли бўлганлиги сабаб, иш тополмайди. Сургун муддати тугамаган дея ҳатто отаси Раҳмон отага ҳам иш беришмайди. Ўз уйлари тугул бирорта кулба беришга ҳам ярамайдилар. Натижада Мирзаҳол қотилга айланади. У қамалади. Узоқ Улан-уденинг қуюк ўрмонларида қамоқ жазосини ўтайди. Муддат тугагач, қайтади ҳам, аммо яна ҳаёти яхши кўчмайди. Натижада “ёмон одамлар” га кўшилади. Улар билан тил биритирган Мирзаҳол “кора дори” ҳамда нашафуришлар орасига тушиб қолади, яна қамалади. Тақдир уни пул билан сийласада яхши яшашга кўймайди. Натижада ота-онаси, бола-чақасидан ҳам ажралади, бир ҳовлида ёлғиз қолади, ичкиликка берилади ва кунлардан бирида “харом” ўлади. Бу унинг қисмати эди. Аммо бу қисмат ўша бирга яшаган ва ишлаган кишилар қўли билан яратилгани кишини ҳайратга солади. Айбдор биргина тақдир

⁸⁶ Холмирзаев О., “Тақдир эшиги”, кисса, шахсий архив, 27папка.

“Чорток ҳакикати”, “Тақдир эшиги”киссасидан парча, сўз боши С.Тургуновники, №12, 1999. февраль сонлари.

эмас, ўша бирга яшаётган кишилар, раҳбарлар, бу тақдир олдида жавобгар.

Ёзувчи ўша тоталитар даврнинг катта хатоси, бой ва бойлик орттиришга бўлган ёмон муносабатни бу асарда тўла асослай олган.

Ёзувчининг “Ишқибозлиқ”, “Кампир”, “Ер иси”, “Дилором”, “Чол меҳри”, “Кечириб бўлмас хато”, “Яхшидан боғ”, “Губор”, “Олмафуриш”, “Соф мусулмон”, “Янги одамлар”, “Мунаввар”, “Қалтис учрашув”, “Ариза” каби ўнлаб ҳикоялари ҳам ўз даврининг муҳим ҳамда долзарб воқеаларини кўтариб чиқкан асарлардир. Бу ҳикояларнинг айримлари “Бир сиқим тупрок”номи билан “Наманган” нашриётида чоп этилди.

Ёзувчи ижодининг асосини эса ҳамқишлоқларининг ҳаёти, улар олиб бораётган улкан ишлар эгаллади. Зеро, ҳар қандай ижодкор ўз юртининг фарзанди бўлмоғи зарур. Пешкўргон ва унинг минг йиллик тарихи алабатта, уни қизиқтиради, ўша ўзи билган ва билмаган қаҳрамонлар ҳақида ёзиш иштиёки билан яшайди. Пешкўргон жуда қадимий қишлоқ, агар ёзма манбаларга эътибор берадиган бўлсак 1500 ёшга кирди. Буюк аллома, шоир ва тарихчи, саркарда Захириддин Мухаммад Бобурнинг “Бобурнома” асарида Пешкўргон ҳақида маълумотлар берилган. Бирок Пешкўргон ҳалқ оғзаки ижоди ижодкорларининг макони эканлиги билан ҳам ардоқланади.

Олим ва алломаларнинг аниқлашларича, Пешкўргонда юзга яқин достончи, эртакчи, ҳалқ қўшиқларини билган ижодкорлар яшаб ўтишган. Оташ Ҳолмирзаев Жумабой бахши бошлаган Пешкўргон достончилик мактабида камол топган Рассоқ бахши, Абдуазиз бахши, Исмон бахши, Омон ва Мамасодик бахшилар ҳақида ҳам фанга илк маълумот беради.⁸⁷

Биргина жамиятдаги катта ўзгаришлар даврида жонбозлик кўрсатган Ҳайдар Сонсизбоев, Убайдулла Ҳасанов, Дехқонбой Нишонов, Бувахон Дадабоев, Убайдулла Валиев, Дадамирза Сариқов, Турсунхон Жалолова, Алишер Муродов ва бошқа жуда кўп кишилар ҳаёти ҳақида мақолалар ёзди. Улар номини абадийлаштириш борасида ишлар олиб борди. Бу борада унинг ilk

87 Оташ Ҳолмирзаев томонидан, Кулбухон, Пешкўргон, Сайрам, Балиқчи, Бешарик достончилик мактаблари шажараси тузилган.

тўпламлари ҳам чоп этилди. Шулардан бири “Ҳамқишлоқлар”⁸⁸ очерк ва лавҳалар китобидир. Асарнинг асосий қаҳрамонлари пешкўргонликлар.

Китобга сўзбоши ёзган Бобур жамоа хўжалигининг раиси Абдубанно Зокиров қишлоқда Султон Увайс Қароний каби буюк ўтгани, шунингдек, бугунги кунда эса биргина шу қишлоқдан Рассоқ бахши, Оташ Холмирзаев, Тўра Мирзо, Темур Беклар Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси эканлиги, Алимқул Султонов, Абдураҳмон Насриддинов каби журналистлар уюшмаси аъзолари турли ойнома, ва рўзномаларда ижод қилаётганлиги ҳакида мароқ билан ёзади. Қишлоқдан Холхўжа Баҳодиров каби меҳнат Қаҳрамони, Абдуллоҳон Баҳодировдек Ҷавлат мукофотининг лауреати, ҳамда Турғунбой Ҳайитов, Абдуғофир Каҳҳаров каби “Шуҳрат” ордени нишондорлари борлигидан фахр туяди. Ёзувчи Оташ Холмирзаев ана шундай улуғ кишилар ҳакида ёзишни асосий мақсад қиласди.

“Ҳамқишлоқлар” тўпламида эса Абдуллоҳон Баҳодиров, Жўра Мирзаев, Убайдулла Зокиров, Турсунхон Жалолова, Абдушазар Абдумаматов, Адашали Гавҳаров, Муслимбек Мирзаакбаров, Темирхўжа Нарзуллаев ва Боймирза Холмирзаевлар ҳакида мароқ билан кўйлади

Қаламга олинган бу қаҳрамонлар албатта, ҳар қанча мактаса, кўкларга кўтарса арзигулик ишларни амалга оширганлар. Асар “Габаррук инсон” лавҳаси билан очилади. Асарнинг асосий қаҳрамони Абдуллоҳон Баҳодиров. У 1928 йилда туғилган. Бутун умрини жамоа ва давлат хўжаликлирида бригада бошлиги вазифаларида ўтказади. Даврнинг энг буюк кишилари Шароф Рашидов, Асатилла Хўжаев, Собир Қорабоев, Тўйчи Неъматов, Убайдулла Ҳасанов каби кишилар тақдири билан боғланади. Улардан ўргана-ди, ҳатто ўргатади ҳам. Ҳаётнинг яхши ва ёмон кунларида яшайди, ишлайди ва доимо ғалабага эришади. У эли, юрти учун тинмай меҳнат қиласди ва шу меҳнати орқали баҳт топади.

Таниқли олим Озод Шарофиддинов ўзининг “Истевъод жилолари”⁸⁹ асарида ёзувчиларга баҳо бериб шундай дейди:

⁸⁸ Холмирзаев О., “Ҳамқишлоқлар”, очерк ва лавҳалар, мухаррир А.Ражабов, “Наманган нашириёти-1998 йил

⁸⁹ Озод Шарофиддинов, “Истевъод жилолари”, Фафур Гулом номли Адабиёт ва санъат нашириёти Гоникент-1976. 102-бет

“Адабиёт нима, унинг моҳияти қандай? Ёзувчи ким учун ёзади? Ҳар бир истеъододли ёзувчи адабиёт даргоҳига қадам қуиши билан ана шундай саволларга дуч келади. Бу куч ёзувчининг бутун вужудини қамраб олади ва ундан аниқ жавоблар талаб қилади”⁹². Бизнинг назаримизда эса адабиёт бу реал ҳаёт, ҳаётда яшаётган ва курашаётган инсон. Шу нуқтаи назардан қараганда ёзувчи Оташ Холмирзаев “Ҳамқиши-лоқлар” китобида ўз қишлоғи равнақи йўлида хизмат қилаётган инсонлар ҳакида ёзганлиги билан ҳам мухимдир.

Китобда “Убайдулла отанинг бахти”, “Дехкон эрта уйғонади”, “Ёдгорлик”, “Холмирзаговнинг фарзанди”, “Эл меҳри”, “Жўра боғбон”, “От минганд аёл”, “Ўқитувчидан чиққан дехкон”каби лавхалар ўзининг ҳаётийлиги ва қишлоқ тарихи, унда яшаётган кишилар тақдирини куйлаши билан жуда қизиқарлидир.

“Ёзувчи худди электр қувватини ўзига тортиб олаётган аккумулятор сингари кундалик турмуш материалларидан ҳазина йигиб боради. Бу материалларнинг маълум гоявий йўналиши асосида бадиий шаклга тушиши учун баъзан бир кичик ҳаётий ходиса, туртки сабаб бўлади”, - деб ёзади олим Очил Тоғаев ўзининг “Адиблар ва жанрлар”⁹³ китобида. Дарҳақиқат, ёзувчи Оташ Холмирзаев ҳам ана шу йўлдан борган. У қишлоқда бўлаётган ҳар бир воқеаларни синчковлик билан кузатади, унинг яхши ва ёмон томонларини сезигирлик билан илгаб, сўнг адабиёт майдонига олиб киради.

Китобга кирган “Ушалган орзу”ҳамда “Бир сиқим тупроқ” очерклари 1930 йилларда чет элларга ўтиб кетган ҳамюртларимиз ҳакида. Ёзувчи таъриф этишича “Бир сиқим тупроқ” асарининг асосий қаҳрамони Фотима. У ота васиятини бажариш учун Саудия Арабистонидан бир сиқим тупроқ излаб, она юрти Наманганга келади. Аммо бир сиқим тупроқни олиб кетиш кийинчилик билан кечади.

“...- Наҳотки бир сиқим тупроқ учун рухсатнома олиш керак бўлса-а?-дедим шошиб. Бу саволим Фотиманинг ич-ичини тиранаётгандай бўлди.

- Қани энди, ҳамма ҳалқ ҳам бир сиқим тупроғини шунчалик эъзозлаганди эди. Аммо бу ерда бир сир бор,-деди Фотима, -Буни сиз ҳам яхши тушунасиз. Кейин шунга ҳам амин бўлдимки, Туркистон, Она-Наманганнинг зарра тупроғи олтин экан. Бу ерни эъзозлаш керак. Отамнинг кўзларида ёш ила айтган ҳикматларида

ши бор экан. Эх, отажоним-а, ўз юртига келолмаган, бир сиқим түпроққа зор бўлган меҳрибоним-а.

У чаман бўлиб очилиб ётган гулхона томон юрди. Бир сиқим түпроқни қўлига олди-да, қандайдир ўқинч билан термулди, ёшли қўширига суртди. Сўнг тиз чўкди, қибла томон бурилиб, қандайдир дуолар ўқиди-да, ерга бош эгди.

-О, ота ерим, о, отам ўсган она юрт. О, отам кўзларида ёш, диллида армон, ўқинч билан кутган, интилган, аммо, етолмаган тимин. Ассалому алайкум ва рахматуллоҳи баракотух...⁹⁰

Бир эътибор беринг-а! Инсон ўзи туғилган замин тупроғига юр. Нега зор? Нега бир сиқим тупроқни сўраб келди? Бу Ватан түйнуси, она юртга бўлган мұҳаббат эмасми? Ёзувчи ўша ҳамюрт, иммо Ватан соғиничида интиқ яшаётган кишилар ҳаётини реал мисоллар асосида ёритиб боради, уларнинг ички дунёларига сенбагъ қиласи ва шу билан барчага Ватанинни ардоқлаш, керак бўлса, унинг учун жон фидо қиласа арзиди, “-деган ғояни илгари суради.

Ёки “Ўқитувчидан чиққан деҳқон”⁹¹ хикоясида ёзувчи қизиқ бир детални топади. У ҳам бўлса, оддий инглиз тили ўқитувчиси Муслимжон бирдан жамоа хўжалигига бригада бўлиб ўтиб кетади. Йирича ҳайрон. Нега ўтиб кетди? Нима учун? Бироқ, Муслимжон бугина эмас, у гапга чечан, латифагўй. Қаерда бўлмасин одамлирни кулдиради, латифаларининг бари ҳаётий.

“.....Бир куни, дея сўз бошлади Муслимжон, -мулла Қаноатни режаси-ю, дарслик китобларини қўлтиғига қистариб минтабдан қайтаётган экан, йўлда “Ўзбекистон адабиёти ва синъати” рўзномасига кўзи тушиб қолибди. Ия, дебди у, сўнг ерда ётган рўзномани олиб ўқий бошлабди. “Усмон Носир ўзбек адабиётида мухим ўрин эгаллаган шоир эди....”Бир вақт ўрнидан 1уриб, газетани ўқиганча уйига юрибди. Аёли бўлса ширинсуханлик билан кутиб олибди.

-Вой, бугун бут-бутун кепсизми?

-Нима, мен йуқолиб юрганмидим?

-Ҳа, энди айтдимда, гоҳ плашингиз, гоҳ шляпангиз, баъзида лифттар, китобларингиз, ёдингиздами, бир куни костюм-шимингиз ҳам йуқолиб қолганди. Худога шукур бугун бутсиз.

⁹⁰ Ҳодимирзаев О.. “Ҳамкишлоклар”, 52-бет.

⁹¹ Ҳодимирзаев О. “Ҳамкишлоклар”, 36-бет.

-Ха, онаси, бугун бутман. Шу десангиз Усмон Носир зўр шоирда, тўхтанг, олийгоҳда бу шоирни ўтганмидик, ё....

- Ўтмаганмиз дадаси, уни аҳир халқ душмани дейишардику!-Ха, бир нарса ёдимдан кўтарилай дебди. Эртага ОблОнодан текширувчилар келаркан, адабиёт ўқитилишини текширармиш. Қаноат ялт этиб хотинига боқиби.

-Ростданми?-дебди у хайрати ошиб.

- Ҳа-да, ҳозиргина телефон қилишди, яхшироқ тайёрланиб олинг, яна довруғли ўқитувчининг миси чиқиб юрмасин.

-Каноат бироз уйга толиб, сўнг китоб-дафтарлари ёдига тушиб хотинига дебди:

-Ия, бу китоб-дафтарларим қани? Аёли мийигида кулибди.

-Мундок қарасам, бугун ҳам бут келмабсиз-а?

Китобда бундай латифалар анчагина. Латифаларнинг бари кишини ўзига тортади, кулдиради, баъзан ўйга толдиради. Ҳаётдаги шундай муаммоларни топадики, баъзан бундан ортиқ бўлмайди, деб юборасан киши. Асар охирида шундай бир финал бор.

- Муслимжон, нега ўқитувчиликни ташладингиз?-дея сўрайман ундан.

- Кизиқсиз-а, даладаги ўрис зарпечаги, голланд картошкаси-ю, украин карами, болгар калампири-ю, Симеренко олмаси, қирғиз буғдойи-ю, араб лимонигача ким таржимонлик қиласди. Ҳе, бу далада ўзбекнинг нима экини бор.? Ахир айттар гапни инглиз тилида уларнинг кулогига чертиб турмасам кўзланган ҳосилни берадими”...⁹²

Буюк ёзувчи Михаил Александрович Шолохов, “Мен ўз қаҳрамонларим орасида яшадим ва яшамоқдаман. Бу ҳол сирасини айтганда, энг муҳими. Сабаби материал тўплашга эҳтиёж сезмадим, улар менинг қўлим остида эди....”⁹³ –деб ёзганида ҳақ эди.

Ёзувчи Оташ Холмирзаев ҳам қишлоқда яшади, ўз қаҳрамонлари билан бирга бўлди, уларнинг юриш-туришидан тортиб, кундалик ҳаётигача кузатди. Шу боисдан у қайси мавзуга мурожаат қиласин аниқ ва пухта ёзди, кишини ишонтира олди. Умуман олганда “Ҳамқишлоқлар” лавҳа ва очерклар китоби

⁹² Холмирзаев О. “Ҳамқишлоқлар”, 39-бет.

⁹³ Зоҳидов В., “Жаҳон бадиияти зарвараклари”, Ғофур Гулом номли адабиёт ва санъат нашриёти, Тошкент-1980-йил, 134-бет.

Пешкүргоннинг энг сара кишилари ҳақидаги асар эканлиги билан ҳам қимматлидир.

Юкорида тилга олганимиздек, у жуда кўп қиссалар ёзди. 1997 йилда унинг “Довон”⁹⁴ номли қиссаси босилиб чиқди. Асар шуниси билан характерлики у савдогар ҳақида эди. Зоро, ўзбек адабиётида савдогар ёки савдо ходимининг ҳаёти, меҳнати ҳақида ёзилмаган. Нега ёзилмаган? Нега уларга ва уларнинг ҳаётига баъзан ёмон, баъзан киноя билан қараймиз? Бу ҳам ўша тоталитар даврнинг қарашларидан бўлса керак. Чунки биз бойларни ёмон кўрдик, уларни сургин ва қатагонга учратдик. Савдогар топаётган луқма ҳам ҳаром деб ўйладик. Аслида-чи? Бизни ва сизни боқаётган, оғир меҳнат эвазига пул топаётган савдогарлар ҳақида қатор асарлар ёзиш керак эди. Бу ёзувчининг ҳикмати. У шу йўлдан борди ва қатор хикоялар, лавҳалар яратди. Асар сўз бошисида шундай сатрлар битади.

“....Асарнинг ёзилиши нега адабиётимизда савдо ходими ҳақида асар йўқ?- деган баҳс туфайли пайдо бўлди. Дарҳақиқат, инсон емагини тайёрлаётган, унга холис хизмат қилаётган бу касб кишилари ҳақида асар ёзиш мумкин эмасми? Орадан бир ойча иштакт ўтиб, аввал “Савдога бағишланган умр” номли очерк ёзилди. Унда Пешкүргонда туғилиб, ёшлигидан ҳаётнинг аччик-чучугини ютган Абдулло Саттиевнинг ўрта мактабни битириб, дўкондорд Абдурайим Юсуповга шогирд тушиши ва шу йўлдаги уринишлари, унга ёрдам кўлинин чўзган кишилар ҳақида эди...”⁹⁵

Албатта, бу ҳаёт тизмаларини бадиий хикоя қилиш, образлар иратиш анча қийин. Бироқ ижодкор бунинг уддасидан чиқади, сивдо ишидаги катта ютуқ ва камчиликлар, унинг ҳаётида туsicк бўлган Абдунаби каби салбий шахслар жуда ишонарли хикоя килинган. Асар Абдуллонинг ёшлик йиллари, ўша оғир ва машҳаққатли Ватан уруши кунлари воқеаларидан бошланади.

“ ... Кўк ялт этди-ю, шаррос ёмгир қуиди. Сўнг осмон узрадиҳаштили гумбирлаш эшитилди. Уфқ билан туташиб кетган бенинчи қир-адирларнинг баланд-пастлик, дара-жилғаларда жала сувлиари бир-бирига қўшилиб, асов сел пайдо бўлдида, ўйноклаб боши оққан томонга ёпирилди. Абдулло эгнидаги нимхуш чўпонини ёмғирдан ҳимояланиш учун бошига илди. Почадаранг тиринин оёкларининг жазиллаб оғришига қарамай муздек сув кечиб,

⁹⁴ Ҳомирқиев О., “Довон”, қисса, “Журналист” нашриёти, мухаррир А.Ражабов

⁹⁵ Ҳомирқиев О., “Довон”, қисса, Наманган, 1997 йил, 3-бет

олға чопди. Қаёққадир боргиси, қаердадир жон сақлагиси келди...⁹⁶

Абдуллонинг ёшлиги ана шундай оғир кунларда ўтади. У озгина дон топиш мақсадида бошок тергани чиқади. Бироқ табиат инжиқликлари унинг йўлига гов бўлади. Ёз бошланган айни кунларда сел ва жала бўлиши уни хайратга солади.

Албатта, бу ҳаётининг бошланиши, ҳали у билмаган ва кўрмаган жуда кўп воқеалар, ҳодисалар, ҳеч хаёлига келмаган ишлар, нотаниш ва таниш одамлар учрайди. Бу албатта, ҳаёт қиссаси. Асарнинг кейинги воқеалари Абдуллонинг селда оқиши ва одамлар томонидан уни ушлаб олиниши ва касалхонага келтирилиши каби эпизодлар жуда таъсири чиқкан, ёки унинг отаси Саттихўжа аканинг фронтга жўнатиш эпизодларини олинг.

“... Кўз олдига яна дадаси келди. Ҳа, уузун бўй, гавдали, шу билан бирга бакуват йигит эди. У мана икки йилдирки, қишлоқдаги “Дўстлик”-колхозида раис муовини бўлиб ишларди. Уруш авжига чиқкан бир паллада армияга чақирилди. Ўша куни қишлоқ гузарига тўплланган оломон йигитларни фронтга жўнатар, шулар ичидан онаси Маҳбуба опа ҳам бор эди. У болаларни қаноти остига олганча, эрига маъюс термулиб турарди. Баъзан оқ рўмолининг учини чайнаб, кўзига тепчиган намни қўли билан артганча у томон интилди. Саттихўжа ака ҳам у томон юрди. Борди-ю...

- Йўқ, йук, келасиз, туну кун аллоҳдан илтижо қилиб сўрайман. Ҳа, болаларим баҳтига қайтасиз.

-Бардам бўл, қайтишга ҳаракат қиласман,-деди у онаси эгнидан тутган қизи ва ўғлини бағрига босиб.

- Онангларни қийнаманглар, қийналсанглар қариндош уруғларга ёки Абдурайим дўкончига боринглар. Ҳа, у ошнам, унга тайинладим, оч қолсанглар қарз беради. Келсам узаман,-деди ўғли ва қизи пешонасидан ўпиб.

-Ҳамма араваларга чиқсин,-дея қийқирди кимдир.

Қий-чув бошланди....”⁹⁷

Уруш урушлигини қилди, бир йил ўтмай Абдулло отасиз қолди. Энди у оиласаги ягона эркак эди. Шу боис ҳам бор ақли, идрокини оиласини бокишига бағишилади. Сабаби онасининг топгани тирикчиликка етмасди.

⁹⁶ Холмирзаев О., “Довон”, кисса, Наманган, 1997 йил, 5-бет.

⁹⁷ Холмирзаев О.“Довон”, кисса, Наманган, 1997 йил, 6-7 бетлар.

У шу ўй билан қишлоқ бозорига борди. Тиллаҳожи, Низархўжа оталар күмагида олиб сотарлик ишини бошлаб юборди. Кейин дўкондорга шогирд тушди. Бироқ давр тақозоси билан ҳар қандай ишнинг яхши-ёмон томонлари бўлади. Сивдонинг эса текширувчиси-ю, назоратчиси кўп бўлади. Бу Шўлда айрим иғвогарлар-у, нопоклар ҳам бор эди. Асарда шундай кимсалар образи жуда ишонарли берилган.

“... Абдулло навбатда турган Абдунабига кўзи тушди-ю, кўркиб кетди, аммо кўзларини бошқа томонга олди.

- Ҳа сени, қара-ю, уятни билмайсан, беш сўмлик калошни ўн сўмга сотибсан. Устингдан милисага ариза ёздим,-деди у жаҳл билан.

- Абдулло нима дейишни билмай қолди. Абдунаби эса яна овозини кўтарди

- Буларга пул бўлса, ҳе онангни....
- Нима дединг?-деди ёнида турган катта сотувчи Ортиқхўжа ака пештахта устидан ошиб ўтаркан, унинг ёқасидан тутиб.
- Нима дединг, қани қайтар-чи?-деди бўғзидан сиқиб.
- Куйвор, нега бўғасан, сени ҳам милисага тушгинг борми? Биласанми, мен кимман?
- Сенми?
- Ҳа

- Сен инсон қиёфасидаги махлук, нонкўр, иғвогарсан,-деди Ортиқхўжа ака юzlари аралаш шапати соларкан.....”⁹⁸

Асарда ижобий куч билан, салбий кучлар ўртасидаги кураш ана шундай давом этади. Ҳар галгидек бу қора кучлар устидан Абдулло ва унинг дўстлари албатта, галаба қиладилар. Бу табиий, аммо онаси Махбуба она, сингиллари Тожихон, савдо ходими Темирхон Исмоилов, милиция ходими Нарзулла Абдуллаев, район партия қўмитасининг биринчи котиби Абдували Қодиров, РайПО раиси Анвар Мақсадов ва бошқаларнинг образлари жуда ишонарли тасвирланган ва уларнинг характерлари тўлақонли очиб берилган. Асар ниҳоясида Абдулло Пешқўргон қишлоқ савдо акционерлик жамиятининг раиси этиб сайланади. Албатта, барча асарларда бўлганидек, бу асарда ҳам севги ва муҳаббат жараёнлари ҳам яхши тасвирланган. Бош қаҳрамон Абдулло, Ҳалима исмли қизни севиб қолади ва ўз мақсадига этади.

⁹⁸ Холмирзаев О. “Довон”, кисса, Наманган, 1997 йил, 17-бет.

Шу ерда бир нарсани айтиб ўтиш жоиз. Ёзувчи Оташ Холмирзаев нега ҳаётда бор, бирга яшаб, бирга тақдир деган кийин ва мاشаққатли йўлдан бораётган ҳамқишлоқларини қаламга олған? Бадиий асар деганда мавжуд кишиларни эмас, бадиий тўқима асосида образлар плеядасини яратса ҳам бўлардику! Ҳа, ҳақ гап. Бирок у “Ҳамқишлоқлар”, “Довон” асарларида ҳам, хоҳ у бадиий бўлсин, хоҳ ҳаётий бўлсин, ўзи кўрган ва билган шахсларни қаламга олади. Бу ёзувчининг ўз ҳамюртларига бўлган катта муҳаббатдан деб айтиш мумкин. Ҳали босилиб улгурмаган “Биринчи муаллим қиссаси”асарининг бош қаҳрамони Обоқул Мусурмонов ҳам ҳаётий шахс.

Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб, ёзувчи нима ёзмасин ўз ҳамқишлоқлари образи орқали гўзал Ўзбекистонимизнинг барча ҳалқи ҳаётини қаламга олган дейишга асосимиз бор. У худди рассом сингари ўз ҳамюртлари галереясини яратган. Бу унинг катта ютуқларидандир.

Ёзувчи ижодида яна бир мавзу, у ҳам бўлса, ўтган ва ҳозирда яшаётған ҳамюртларининг тарихидир. Бу борада у кейинги ўн йилликлар ичida катта ишлар қилди. Қаерда ишламасин, у ўша ернинг тарихини яратди. Пешқўрғон ва Бофистон қишлоқлари тарихини ёзишда қатнашди. Чорток туман тарихи учун материаллар йиғишда иштирок этди. Охир-оқибат у “Пешқўрғон мадҳи” номли чиройли рисола ёзди. Рисола оддий йўл билан эмас, ўша Пешқўрғонда ижод этган машҳур баҳшилар тилидан ҳикоя қилинади.

“Яратганга беҳисоб ҳамду санолар бўлсинким, мамлакат осмонига хуррият қуёши чараклаб чиққандан буён ҳамма қатори менинг руҳимда бир соҳир туйғу, бир инжа муҳаббат, бир ойдинлик кезинади. Алғов-далғов тушлар, босинқирашлар барҳам топиб, кўз илинади дегунча, мовий кенгликлар узра парвозларга канот боғлашга тушаман. Гоҳ Султон Вайсил Қорон бобомиз, гоҳ Сутлибулоқ – Биби Наима онамиз кўлларимдан етаклаб, атакчечак бўлганимдан буён неча қатла кезганим она Пешқўрғон кўчалари бўйлаб олиб ўтдилар.

Пешқўрғон..... Эй минг йилларнинг гувоҳи бўлмиш нуроний Она! Буюк Туронимизнинг жон парчаси-Пешқўрғоним! Сенинг ҳар кўйнингда, ҳар тошингда Тўмарис онанинг шижоати, Широннинг изларини кўргандай бўламан. Ҳам миллий зулм, ҳам мустамлакачилар истибдодига қарши жон берган Пўлатхон, Қурбон-

жон додхο, Мадаминбек, Омонполвон каби ватанпарварлар руҳи көзіб юргандай, сенинг күчаларинг, боғ-роғларинг, хилватгох-ларингда, сендан оккан сувлар жилдириғида, эсган еллар шивирида сетор хониши, бахшилар навозига эш бўлиб кетамиз...”⁹⁹

Китоб ана шу сатрлар билан бошланади, ўқувчини Пешқўрғондек катта қишлоқнинг минг йиллик тарихи сари етаклади. Йўқ, уни Жумабой, Абдуазиз ва Рассоқ бахшилар билан учраштиради.

“Ана шу хаёллар билан бўлиб, майса гилам устига мук тушиб ўтирсан, (Ё алхазар) қаршимда қўлларида сеторлари билан аввал Жумабой бахши, сўнг Абдуазиз бахши ва Рассоқ бахшилар пайдо бўлдилар. Ўрнимдан сакраб туриб, уларнинг пойқадамларига етар-етмас, чинакамига айланган зангори гиламга башхиларни таклиф этаман...”¹⁰⁰

Рассоқ бахшининг юзи ёриши. Худди бундан йигирма, ўттиз Йил аввал қўрганимдек оппоқ соқолларини силайди, сўнг енг шимариб унг қўлида ушлаган сеторини кўкда ўйнатади-да, чертади. Кулогим остида майнин, аммо дилини қитиқловчи куй янграйди, бахши аввал сокин, сўнг шиддат билан сетор чертадики, олам куй сеҳри билан ёнади.

Бирдам айтай ўтган билан кетгандан,
Юртинг суйлаб, қош- қабокда тутгандан.... ”¹⁰¹

Менинг назаримда асарнинг қиммати ҳам шу . Ёзувчи нафақат ёзувчи, балки шоир сифатида бахшилар билан биргаликда она Пешқўрғондек катта қишлоқнинг Созсой, Бештол, Ораариқ, Ариқбағиш, Оқ терак, Балиқлиқўл, Прат каби кичик қишлоқларга гаъриф беради. Беради эмас, бахшиларни шу қишлоқ таърифини худди “Алпомиш”, “Гўрўгли” достонлари сифат назм ва насрда ийтишга ундейди.

“... Абдуазиз бахши менга бокди. Тиззасига кўйган сеторини ониниб чертди. Шутиб, замон-замон бўлиб, олам дам қоронги, дам ғруғ бўлиб, ёруғ дунёда биринчи қишлоқлар пайдо бўлди, кейин шаҳарлар.... Пешқўрғоннинг қачон пайдо бўлганини билмайман-у,

⁹⁹ Ҳолмировзев О. “Пешқўргон мадҳи”, 3-4-бетлар.

¹⁰⁰ Ҳолмировзев О. “Пешқўргон мадҳи”, 3-4 бетлар

¹⁰¹ Ҳолмировзев О. “Пешқўргон мадҳи”, 4 бет

лекин бир нарсага аминман, унинг тарихи минг йилларга тенг...”¹⁰² Бу ҳақ гап.

Ёзувчи энди ана шу ҳикмат заминида қишлоқнинг ўтмишига қайтади. У ёзма ва оғзаки манбалар асосида маълумотларни Захириддин Мухаммад Бобурнинг “Бобурнома” асаридаги Пешкўргон ҳақидаги сатрларга барча-нинг диққатини қаратади. Бугина эмас, қишлоқ ҳақида қалам тебратган олим Одилжон Носиров, Тўра Мирзо, Темур Бек, Оташ Холмирзаев, Махмуджон Маъмуроғли, Жўра Раҳим, Абдураҳмон Насриддинов, Аълохон Фозиев, Собир Турғунов, Алимқул Султонов, Мухтор Султонкулов, Ҳамро Бону каби-ларнинг ижод қалъасига етаклаб боради, уларнинг айтган ва ёзган сатрларидан намуналар келтиради. Асарнинг яна бир ўқимишли томони шундаки, унда ҳар бир достончи ва шоир навбатма-навбат қишлоқ тарихининг турли жабҳаларини куйлашади, улар дам назмда айтишса, дам насрга ўтишади. Бу ўз навбатида унинг ўқимишлилигини оширган. Яна бир қизиқарли томони шундаки, унда худди достондагидек, баҳши ўз сўзини кенг маънода тушун-тиради-да, сўнг шеърий йўл билан сетор жўрлигida куйлади.

Бу ҳақда ўз фикр-мулоҳазаларини билдирган шоир ва журналист Собир Турғун шундай ёзади: “Оташ “Пешкўргон мадҳи” асарида янги бир йўл топади, топганда ҳам соз топади. У баҳшилар иштирокида қишлоқ тарихини шундай мароқ билан куйлайдики, киши бевосита ўша тарих билан бирга яшайди ва бирга нафас олади”¹⁰³.

Рисола барча қишлоқлар тарихини сўзлаб бўлгач, энди эл-юрт равнақи учун энг зарур бўлган ҳалқ маорифига қаратади, унинг ривожи ҳамда тараққиётини кўтаринки руҳда сўзлашга ўтади.

“... Ана энди сўзни Абдуазиз баҳшидан Рассоқ баҳши олиб, Пешкўргон тарихига оид сўзларни териб, ҳар бир сўзга урғу бериб, ўтган-кетганлар, буюклар ҳақида бир-бир сўзлай бошлади.

“...Энди қишлоқ аҳли қандай билим олганлигини айтай. Улар асосан мактаб-мадрасаларда, кизлар эса хонадонларда, отин ойилардан билим олганлар. Қишлоқдаги энг ўқимишли кишилар Мулла Эшон, Болтабой қори, мулла Соттибойлар бўлган. Кейин-

¹⁰² Холмирзаев О. “Пешкўргон мадҳи”, 5 бет

¹⁰³ Собир Турғунов, “Чорток ҳақиқати” рўзномаси, “Шоирнинг янги китоблари” маколаси, 1999 йил 12 февраль, №6 сон

чалик янги мактаблар очилди, уларнинг биринчи ўқитувчилари Нурий домла бўлган, сўнг Отахон Нарзуллаев, Турсунбой Абдуллаев....”¹⁰⁴.

Ёзувчи меҳнати синган, таникли ўқитувчилар номларини ижодкор бахши томонидан давом эттириш билан бирга, ўша давр таълимоти ва унинг усуллари тўғрисида ҳам батафсил сўз юритади. Сўнг бахши тилидан энг соз ўқитувчига қасида айтади.

Бойтемирдир отингиз,
Туркий эрур зотингиз.
Шогирдлару фарзандлар,
Хузурини тотингиз¹⁰⁵

Ўқитувчи, устоз ҳақида айтилаётган бу шеър ана шундай давом этади ва ўкувчини ўз даврининг моҳир ўқитувчиси Бойтемир Кўймуродовни яқиндан танишитиради. Шу шеърнинг ўзида қишлоқдаги мавжуд ўнта мактаб ўқитувчиларидан бир гурухининг суратлари ҳам берилганки, бу ўз навбатида асар қимматини оширган. Ҳар бир замонда, ҳар қандай инсон ҳалқи, юрти учун жон фидо қилган кишилар ва уларнинг ўлмас ҳаётлари ҳақида билишга интилганлар, айниқса, суратларига доимо сукланиб боққанлар. Ижодкорнинг яна бир ютуғи шундаки, у бир кун келиб унут бўлиши мумкин бўлган ўша колҳозлаштириш, тинч қурилиш, ватан уруши йилларининг қаҳрамонларига ҳам кенг ўрин берган.

Рисола илмий қимматга ҳам эга. Унда ўша 1800-1900 йиллар диномида қишлоқда ижод қилган юздан ортиқ бахшилар ва уларнинг шажараси ҳақида ҳам кенг маълумотлар берилган.

Шунингдек, ҳалқ оғзаки ижодининг кўшиқ, мақол ва матал жиҳрларида ёзиб олинган маълумотномалар ҳам жуда қимматлидир. Шоир ва ёзувчи Оташ Холмирзаев бу китобида ўзи ёзиб олинган кўшикларидан ҳам намуналар келтиради. Мана ўшалардан бири. У Саврибу Сонсизбоевадан ёзиб олинган.

Югуриб чиқдим теракка,
Элимизга керакка.
Бизни юрак талпинмас,
Суйган ёрдан бўлакка.

¹⁰⁴ Оташ Холмирзаев, “Пешкўргон мадҳи”, 13-15-бетлар.

¹⁰⁵ Оташ Холмирзаев, “Пешкўргон мадҳи”, 15-бет.

Атлас кўйлак енги бор,
Енг ичидা хати бор.
Хатин суртдим кўзимга,
Унда ёрни оти бор.
Бизнинг ҳовли йўлингиз,
Кимда экан кўнглингиз.
Оқ билакни шошириб,
Дутор урар қулингиз.

Бедана бўлиб учай,
Бедапоянгга тушай
Севгимизнинг боғидан,
Йўлларингга гул тўшай.

Атлас кўйлак киймайман,
Ёқасини бўғдириб.
Қиморбозга тегмайман,
Юрагимни куйдириб.¹⁰⁶

Халқ оғзаки ижодиётининг қўшиқ жанрига кирувчи бу асар ҳар қандай даврда ҳам ўз кучини йўқотмайди ва тарбиянинг бир бўлаги сифатида жуда кимматлидир. Рисолада айниқса, халқ достончилари ва бугунги куннинг ижодкорларига ҳам ўрин берилган. Китобда халқ орасидан етишиб, ўз китоб ва рисолалари билан элга танилган шоир ва ёзувчилар ҳақида ҳам кенг малумотлар берилган. Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзолари Оташ Холмирзаев, Тўра Мирзо, Темур Бек, Раззоқ бахшилар қишлоқнинг фахри эканлиги аниқ ва равshan баён этилган.

“... Тўра Мирзо,-деб ёзади муаллиф, -1956 йилда Пешкўргон қишлоғида туғилган. Қишлоқдаги 26-ўрта мактабни тутатиб, Тошкент Санъат институтининг театршунослик бўлимини, кейинчалик Москвадаги Олий адабиёт курсини тамомлади. 1983-йилда унинг илк “Майсалар ҳайқириғи”, кейинчалик, “Гўруғлининг беланчаги”, “Тонгги мактаблар”, “Кулгихона”, “Амир Темур васияти” каби китоблари чоп этилган. Унинг рус тилида эса “Добрый знак”, “Возвращение в Фергану” китоби, турк

¹⁰⁶ Холмирзаев О., “Пешкўргон мадхи”, 23-бет.

тилида эса “Билго тунокук” асарлари босилган. Ундан ортиқ драматик асарлар ёзган ва жуда күп ижодкорлар асарларини таржима қилған . . .”¹⁰⁷

Бундай ижодкорлар ҳақидаги маълумотлар жуда күп. Улар ўз даври ва ўтмиш учун ҳам қимматли манбаа бўлиб қолишига шак-шубха йўқ. Темур Бек, Оташ Холмирзаев, Раззоқ бахши ва олга танилиб қолган Абду Раҳмон Тўла, Ҳамро Бону, Икром Комил, Носир Аббос, Мухаммад Вали ҳақидаги ёзмалари ҳам дикқатга сазовордир.

Рисолада қишлоқдаги табобат, темирчилик, ошпазлик, қаштачилик, милиция ва савдо ишлари тарихи ҳам кенг ва атрофлича баён этилган. Шунингдек, қишлоқ удумлари, миллий қадриятларга ҳам кенг урин берилган. Айниқса, унинг қадимги ва ҳозирги полвонлар, улоқ ва пойга ҳақидаги сатрлари жуда кизиқарлидир.

“...Қишлоқда, -деб ёзади муаллиф,-Мамасоли Кўчкоров, Жўнайдулла Файбуллаев, Аҳмадулло Кўчкоров, Мамажон Йўлатов, Жакпарали Ортиқов каби ўнлаб улоқчилар бор. Булар ҳақида сўзим бу турур:

Гулдир-гулдир от боради, от боради,
Туёғидан ўт чақнатиб, бот боради.
Кўк бағрида чараклайди қуёш ва ой,
Куёш, ойга талпинган бир зот боради.

Ёзувчи бу рисоласида полвон ва улоқчиларни тасвир этиш билан ўз қишлоғининг одамлари азалдан ботир ҳамда мард эканлигини кўрсатмоқчи бўлади ва бунга эришган ҳам. Улар мард ва паҳлавон йигитлар. Улар билан фахрланса арзиди. Бу борада қишлоқ посбонлари ҳам улардан қолишмайди. Қишлоқда биринчи милиционер касбини Ҳайдар Сонсизбоев, Нарзулла Абдуллаев, Бувамирза Мўминовлар ва кейинчалик эл тинчлиги йўлида хизмат қилаётган подполковник Наримонжон Нарзуллаев, капитан Нўмонжон Нарзуллаев, капитан Маҳаммаджон Абдуллаев, Ибронхим Мўминов, Рахимжон Мурадов ва бошқаларнинг қайнок ҳаёти зўр маҳорат билан куйланади.

Оқ от миниб эл ичра,
Эл корига яраган.

¹⁰⁷ Холмирзаев О., “Пешкўргон мадҳи”, 24-25-бетлар.

Милиция постида,
Нарзуллабой отамиз.¹⁰⁸

Ўз умри ва бутун ҳаётини милиция ишига бағишлаган Нарзулла ота ҳақида жуда чиройли мисралар битади, унинг хурматини жойига қўяди.

Хулоса қилиб айтганда, “Пешқўргон мадҳи” ёзувчи ижодидаги энг яхши асарларидан биридир.

Болалар шоири сифатида у анчагина китоблар чиқарган. Унинг аксарият асарлари 1960-1990 йиллар ёшларининг ҳаёти ва кундалик турмуши ахлоқ ва одобига бағишланган.

Шу билан бирга катталар шоири сифатида ҳам анча-мунча ишлар қилган. Ўнинг ҳар бир шеърида давр нафаси уфуриб турди. Айниқса, Ватан ва ватанпарварлик ғояси жуда кучли. Шу билан бирга у яратган мингта яқин тўртликлар ўз даврининг тарбия куроли бўлишига ишонасан киши. Туркистон ва унинг бўлакларга бўлинган юртлари, элатлари ҳақида ҳам ижобий гаплар айтган. Аммо архивларини варақлаш ҳамда ўрганиш жараёнида шунга ҳам амин бўлдикки, ҳали энг сара шеърлари негадир китоб холига келтирилмаган. Бу балки шоирнинг сиридир. У ҳалқ бахшилари ижодининг изланувчиси, тарғиботчisi ва ёзиб олувчиси сифатида ҳам катта иш қилган. У Фарғона ҳалқ достончилиги мавзусида қилган илмий ишлари ибратлидир. Бу ишга оид достон, қўшиқ ва эртаклар ҳам шахсий архивидан жой олган. Архивни ўрганиш жараёнида бу асарлар билан ҳам танишиб, шунга амин бўлдикки, шоир ва ёзувчи ҳамда олим Оташ Холмирзаев Фарғона ҳалқ достончилиги бўйича катта тадқиқот ишлари олиб борган ва ҳали фанга маълум бўлмаган юзга яқин достончилар ва уларнинг ижоди бўйича жуда аниқ ва лўнда фикрлар айтган. Шу билан бирга у Кўлбуқон, Пешқўргон, Сайрам, Ариқмўйин, Балиқчи, Бешариқ каби қишлоқларда достончилик мактаблари ёки кичик-кичик уюшмалари борлигини аниқланган, уларнинг шажарасини тузиб чиққан. Шу билан бирга ўнлаб томга teng ҳалқ қўшиқлари, мақол, матал, эртак, ривоят, болалар фольклори каби мавзуларда тўпловчилик ишларини олиб борган. Тўпланган материалларни архивларга топширган. Юзга яқин газета ва журналларда худди шу мавзу бўйича мақолалар эълон қилган.

¹⁰⁸ Холмирзаев О., “Пешқўргон мадҳи” 29-бет

Ёзувчи сифатида эса у ўндан ортиқ қисса ва юзга яқин ҳикоялар битган. Уларнинг кўпларини вақтли матбуотда бостирган, кўпларини китоб ҳолига келтириб қўйган. Унинг “Боғлар сўз сўрайди”, “Замин қўшиклари” каби асарлари ҳам нашрга тайёрлаб қўйилган. Шунга ҳам шохид бўлдикки ёзувчи Оташ Холмирзаев асардан асарга ўсиб борган. У бугун ҳам ёнишда давом этмоқда. Ҳатто янги ёзган “Ёлғизлик” ҳикоясини ўқиб кўзингга ёш оласан киши. У ўша юқорида тилга олинган “Ҳамқишлоқлар”, “Довон” асарларида тилнинг равонлиги, ортиқча сўз ва ибораларнинг йўқлиги билан бизни хурсанд қилди.

Кейинги йилларда унинг “Қиёмат”, “Афондан қайтган руҳлар” қиссалари, “Яшаш гашти” номли катталар ва болаларга иттиҳад катта ҳажмдаги шеърлар китоби “Мустақиллик тароналири” каби болалар шеъриятига оид китоблари ва “Отам айтган ўргаклар”, “Бир тақдир қиссаси”, “Чақмоқ”, “Тақдир соҳилидаги одамлар” каби қиссаларининг чоп этилиши катта ютуқдир. Яқинда эса унинг “Бир сиким тупроқ” номли ҳикоялари ва “Биз табиат шайдоси” номли болаларга аталган шеърларидан жамланган китоблари “Наманганд” нашриётида чоп этилди. Кейинги ўн Шилликлар ичida йигирмадан ортиқ ёш ижодкорлар китобига ва болаларнинг “Олтин тож” газетасига муҳаррирлик қилди.

Умуман олганда, Оташ Холмирзаев шоир ва ёзувчи, олимдир. Бундай дейишига тўла асосимиз бор. Борди-у, чекка бир қишлоқда юнаб ижод қилаётганини ҳисобга олсан, бу жуда катта жасорат ҳам. Болалар шоирлари ижоди мунааввар тонг қўшиғига ухшайди. Ниятимиз бу қўшиқ баралла жаранглайверсинг.

Азиз китобхон!

Болалар шоири, ёзувчи, журналист, фольклоршунос олим, филдойи мураббий Оташ Холмирзаевнинг 70 йиллик тўйи муносабати билан унинг ҳаёт йўли, ижоди ҳақидаги дастлабки кузатишларимиз билан танишиб чиқдингиз.

Ушбу рисола ҳақидаги барча фикр-мулоҳаза ва таклиф-парингизни эшитишга бажонидил тайёрмиз. Муаллифлар.

**Шоир ва ёзувчи Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзоси, халқ таълими
аълочиси Оташ Холмирзаевнинг чоп этилган асарлари ҳакида
МАЪЛУМОТ**

№	Китобнинг номи	Жанри	Чоп этилган йили	Қаерда чоп этилган	Қайси адабиётта мансуб
1.	“Осмондаги дарвоза”	Назм	1972	Тошкент	Болаларга
2.	“Бизнинг карвон”	Назм	1974	Тошкент	Болаларга
3.	“Момокаймок” рангли	Назм	1976	Тошкент	Болаларга
4.	“Пешкўрғон олмаси”	Назм	1992	Чорток	Болаларга
5.	“Ўрта мактабда халқ оғзаки ижоди”	Методик	1992	Наманган	Илмий
6.	“Мактаб –менинг хаётим”	Педагогик	1997	Наманган	Педагогик
7.	“Турон оҳанглари”	Назм	1997	Наманган	Катталарга
8.	“Довон”	Қисса	1997	Наманган	Наср
9.	“Пешкўрғон мадҳи”	Тарихий	1997	Наманган	Тарихий
10.	“Мустакиллик болалари”	Назм	1997	Наманган	Болаларга
11.	“Сени доим кутаман баҳор”	Назм	1997	Наманган	Катталарга
12.	“Максудбекнинг беклиги”	Назм	2001	Наманган	Болаларга
13.	“Шодивойнинг дўстлари”	Назм	2001	Наманган	Болаларга
14.	“Ҳамкишлокларим”	Назм	2001	Наманган	Катталарга
15.	“Софингандарим”	Назм	2001	Наманган	Катталарга
16.	“Отам айтган эртаклар”	Эссе	2006	Наманган	Эссе
17.	“Уруш кўрган одамлар”	Хикоялар	2005	Наманган	Хикоялар
18.	“Бир тақдир қиссаси”	Қисса	2006	Наманган	Катталарга
19.	“Камалакнинг етти жилоси”	Лавхалар	2006	Наманган	Катталарга
20.	“Фасллар беланчаги”	Назм	2006	Наманган	Болаларга
21.	“Олтин беланчак”	Назм	2007	Наманган	Катталарга
22.	“Мустакиллик кўшиги”	Назм	2007	Наманган	Болаларга
23.	“Бойчечаклар гул очди баҳор”	Назм	2007	Наманган	Катталарга
24.	“Камалак жилоси”	Назм	2008	Фарғона	Болаларга
25.	“Мустакиллик тароналари”	Назм	2008	Наманган	Болаларга
26.	“Тақдир чизиги”	Наср	2008	Наманган	Катталарга
27.	“Қиёмат” 2 том	Наср	2009	Наманган	Катталарга
28.	“Яшаш гашти” 1-том	Назм	2009	Наманган	Болаларга
29.	“Бир сиким тупрок”	Хикоялар	2009	Наманган	Катталарга
30.	“Биз табият шайдоси”	Назм	2010	Наманган	Болаларга

МУНДАРИЖА

Сүзбоши	4
Шоир ҳәёти ва ижоди	10
Отани Холмирзаев – болалар шоири	21
Шоир түпламлари ҳақидаги ўйлар	27
Оташ Холмирзаев – ёзувчи	46
Шоирнинг чоп этилган асарлари	66

Мўминжон Сулаймонов,
Курбонали Тўлабоев

МУНАВВАР ТОНГ ҚЎШИФИ

Илмий-оммабоп рисола

Муҳаррир:

Боқий Мирзо,

Темур Бек

Мусаввир:

М. Жумабоев

Сахифаловчи:

И. Жумабоев

Компьютерчи:

А. Эргашалиев

Теришга берилди 01.03. 2010. Босишига рухсат этилди 01.05.2010й.

Бичими 64x80 I/16 хажми 3.75 босма табоқ. Адади 150 нусха.

Буюртма №61. Бахоси келишилган нархда.

“Наманган” нашриёти. Наманган шаҳри, А.Навоий кӯчаси, 36 уй

«Фахризода »кичик корхонаси. Наманган шаҳри, Дўстлик шох-кўчаси, 2-А уй

Филология фанлари номзоди, Намду доценти Мўминжон Сулаймонов 1962 йилда Чорток тумани Гулдиров қишлоғида таваллуд топди.

У қишлоқдаги 13-умумтаълим мактабининг ўн биринчи синфини тугатиб, Низомий номли Тошкент Давлат педагогика институтининг ўзбек тили ва адабиёти қуллиётига ўқишга кирди ва уни “аъло” баҳоларга тугатди. Сўнг филология фанлари доктори, профессор Н.М.Маллаев раҳбарлигида илмий иш қилди.

Ҳозирда у докторлик ишини ёзиб тугатмоқда. “Мунаввар тонг қўшиғи” устоз Қ.Тўлабоев билан ҳамкорликда яратган навбатдаги илмий китобларидан биридир.

Таниқли педагог, рейтинг тизими асосчилариidan бири, олий тоифали ўқитувчи Қурбонали Тўлабоев 1946 йилда Пешқўрғон қишлоғида туғилган. У қишлоқдаги 22-урта мактабни тамомлаб, Фарғона Давлат Университетининг физика-математика қуллиётига ўқишига кирди.

У қирқ йилдирки оддий ўқитувчи, мактаб директори, туман халқ таълими бўлими методисти вазифаларида ишлаб келмоқда.

Шу йиллар ичida педагогик ва методик мавзууларда ўндан ортиқ рисолалари чоп этилди. Унинг 60 йиллик тўйи арафасида, у ҳақда “Камалакнинг етти жилоси”номли китоб ҳам яратилди.

“Мунаввар тонг қўшиғи” эса, олим Мўминжон Сулаймонов билан ҳамкорликда ёзилган рисоласидир.

